

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie v letech 1939–1945

Vznik zvláštní soudní pravomoci SS a policie

V poslední čtvrtině roku 1939 říšský vůdce SS Heinrich Himmler významně posílil svou pozici v mocenské struktuře nacistického Německa. Po zahájení druhé světové války se za pomoci sobě podřízených bezpečnostních a ozbrojených složek intenzivně zapojil do bojových operací a okupační politiky na dobytých územích. Učinil přitom několik kroků, které vedly ke zlepšení organizace doposud nepříliš homogenního aparátu SS a policie.

V září 1939 byly bezpečnostní a zpravodajské složky centralizovány do Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt – RSHA).¹ Vedle toho byl zahájen proces vedoucí ke sjednocení ozbrojených sil SS do Waffen-SS.² Himmler navíc získal z titulu říšského komisaře pro posílení německého lidu (Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums – RKF) rozsáhlé pravomoci na okupovaných územích.³ Spolu s tím se mu podařilo dosáhnout důležitého úspěchu v podobě zavedení samostatného trestního práva a soudnictví pro SS a policii. Bezpečnostní složky tím získaly faktickou nezávislost na státním aparátu.

Cesta k vyhlášení samostatného trestního práva pro SS a policii nebyla snadná a trvala několik let. Organizace SS nejprve disponovala pouze vlastním disciplinárním řádem, který byl vyhlášen v den nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře 30. ledna 1933. Výkonem disciplinární pravomoci byl pověřen soud SS (SS-Gericht) začleněný do úřadu SS (SS-Amt), nicméně příslušníci Schutzstaffel nadále podléhali civilnímu trestnímu i občanskému právu.⁴ Současně probíhající znovuzavedení vojenského trestního řádu v Německu nemělo na SS žádný dopad.⁵ V letech

1 WILDT, Michael: Radikalisierung und Selbstradikalisierung 1939. Die Geburt des Reichssicherheitshauptamtes aus dem Geist des Völkischen Massenmords. In: PAUL, Gerhard – MALMANN Klaus-Michael: *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*. Primus Verlag, Darmstadt, s. 11–41.

2 STEIN, George: *Die Geschichte der Waffen-SS*. Droste Verlag, Düsseldorf 1978, s. 21–38; KAŇÁK, Petr – VAJSKEBR, Jan: Od Polizeiverstärkung k Verstärkte SS-Totenkopfstandarten. Geneze a nasazení specifického druhu represivních a okupačních jednotek SS v letech 1933–1941. *Securitas Imperii*, 2009, č. 15, s. 42–97.

3 BUCHHEIM, Hans – BROZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1. Walter-Verlag, Olten und Freiburg im Breisgau 1965, s. 217–239.

4 Tamtéž, s. 239–240.

5 V letech 1920–1935 nebylo vojenské trestní právo v Německu prakticky aplikováno a rozpuštěn byl i Říšský vojenský soud. Ke znovuzavedení vojenského trestního práva došlo až v souvislosti s budováním Wehrmachtu. BÜHRMANN-PETERS, Frank: *Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht. Militärgerichtlich Verurteilte in den Emslandlagern 1939–1945* (doktorská práce). Universität Osnabrück, Osnabrück 2002, s. 32–33.

1934–1935 se ovšem ve vedení SS objevily první podněty k vytvoření vlastního trestního práva po vzoru nově budovaného Wehrmachtu.⁶ V rámci SS sice proběhly organizační přípravy a návrh zákoníku byl v následujících letech rozpracován, ovšem pro jeho zavedení musel nejprve Himmler získat politickou podporu. Z tohoto důvodu byl projekt krátkodobě odložen. K obnovení prací došlo na podzim 1938, kdy Hitler vydal souhlas s osamostatněním SS v trestněprávní oblasti. Jako první krok nařídil Vůdce na konci června 1939 vytvoření válečných soudů v rámci jednotek SS-Verfügungstruppen i SS-Totenkopfverbände⁷ a u policejních útvarů v Protektorátu Čechy a Morava. S tím souviselo i osamostatnění a povýšení významu soudu SS, který se stal k 1. červnu 1939 Hlavním soudním úřadem SS (Hauptamt SS-Gericht – HA SS-Gericht).⁸

Důležitá opatření k zavedení trestního práva SS tedy byla přijata ještě před vypuknutím druhé světové války. O jeho prosazení do praxe nicméně rozhodlo až zahájení tažení proti Polsku. Pluky SS-Verfügungstruppen bojovaly v rámci německé armády a dále byly nasazeny operační skupiny bezpečnostní policie a bezpečnostní služby spolu s prapory pořádkové policie a samostatnou skupinou SS-Totenkopfverbände. Jednotky SS a policie rozpoutaly na okupovaném polském území vyhlazovací akce zaměřené proti polské elitě a židovskému obyvatelstvu.⁹ Řada velitelů Wehrmachtu proti těmto operacím protestovala a došlo také k vojenským soudním procesům s příslušníky SS, kteří se dopustili různých excesů.¹⁰ Hitler ovšem svým výnosem ze 4. října 1939 trestné činy při pacifikaci polského území omilostnil.¹¹ O necelé dva týdny později, 17. října 1939, vyšlo nařízení říšského vůdce SS a náčelníka německé policie o zvláštní soudní pravomoci (Sondergerichtsbarkeit) v trestních věcech nad příslušníky SS a policie při tzv. zvláštním nasazení (bei besonderem Einsatz).¹²

-
- 6 THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“? Die SS- und Polizeigerichtsbarkeit in Polen 1939–1945. In: SCHULTE, Jan Erik – LIEB, Peter – WEGNER, Bernd: *Die Waffen-SS. Neue Forschungen*. Schöningh-Verlag, Paderborn 2014, s. 61.
- 7 V případě SS-Verfügungstruppe (zkráceně SS-VT) se jednalo o útvary připravované k vojenskému nasazení spolu s jednotkami Wehrmachtu, SS-Totenkopfverbände (SS-TV) představovaly jednotky střežící koncentrační tábory. Podrobněji viz KAŇÁK, Petr – KRČMÁŘ, Dalibor – VAJSKEBR, Jan: *S jasným cílem a plnou silou. Nasazení německých policejních složek při rozbití Československa 1938–1939*. Památník Terezín, Terezín 2014, s. 30–39.
- 8 WEGNER, Bernd: *Hitlers politische Soldaten. Die Waffen-SS 1933–1945*. Schöningh-Verlag, Paderborn 1990, s. 321; THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 62.
- 9 KRAUSNICK, Helmut – WILHELM, Hans-Heinrich: *Die Truppe des Weltanschauungskrieges. Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD 1938–1942*. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1981, s. 32–106.
- 10 KRAUSNICK, Helmut: Hitler und die Morde in Polen. Ein Beitrag zum Konflikt zwischen Heer und SS um die Verwaltung der besetzten Gebiete. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, 1963, roč. 11, s. 196–207.
- 11 MOLL, Martin (ed.): „Führer-Erlasse“ 1939–1945. *Edition sämtlicher überlieferter, nicht im Reichsgesetzblatt abgedruckter, von Hitler während des Zweiten Weltkrieges schriftlich erteilter Direktiven aus den Bereichen Staat, Partei, Wirtschaft, Besatzungspolitik und Militärverwaltung*. Steiner Verlag, Stuttgart 1997. Dok. č. 11, Hitlerův výnos ze 4. 10. 1939: Ausnutzung der wehrfähigen Manneskraft des deutschen Volkes.
- 12 NA, f. Úřad říšského protektora (dále jen ÚŘP), sign. 114-9/40, Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

Výnos znamenal faktické osamostatnění SS a policie v trestněprávní oblasti, kdy Wehrmacht ani ministerstvo spravedlnosti nadále neměly možnost postihovat válečné zločiny páchané SS.¹³ V případech nevojenských trestných činů nicméně pro příslušníky SS a policie nadále platil civilní trestní řád, což byla obdobná praxe jako při trestání tohoto druhu kriminálních činů spáchaných příslušníky Wehrmachtu.¹⁴

Na základě Himmlerova výnosu podléhaly s platností od 30. října 1939 zvláštní soudní pravomoci SS a policie tyto skupiny osob:

- 1) příslušníci říšského vedení SS zaměstnaní ve služebním poměru,
- 2) příslušníci štábů vyšších velitelů SS a policie, kteří patřili do útvarů uvedených v bodech 3) až 6),
- 3) příslušníci SS-Verfügungstruppen,
- 4) příslušníci SS-Totenkopfverbände, včetně tzv. policejních posil¹⁵,
- 5) příslušníci důstojnických škol SS,
- 6) příslušníci policie při zvláštním nasazení.

Samostatné trestní právo SS a policie tedy platilo na počátku pouze pro velitelskou strukturu SS, její ozbrojené a školní útvary. Příslušníci všeobecných SS (Allgemeine-SS) mu podléhali jen v případech, že se jednalo o kmenové zaměstnance úřadů SS. Ostatní členové této paramilitární organizace, kteří byli zaměstnaní ve státním nebo soukromém sektoru, podléhali občanskému právnímu řádu. Zvláštní skupinu představovali příslušníci Allgemeine-SS sloužící v jednotkách Wehrmachtu (např. v průběhu vojenských cvičení), kteří byli podrobeni vojenskému trestnímu zákonodárství. Policejní útvary při tzv. zvláštním nasazení zahrnovaly kromě policejní divize SS a jejích záložních útvarů rovněž prapory pořádkové policie a útvary bezpečnostní a pohraniční policie, pokud se nacházely v bezprostředním sousedství hranic Německa,¹⁶ v Protektorátu Čechy a Morava a na obsazeném území Polska.

Předlohou pro trestní právo SS a policie se staly právní předpisy Wehrmachtu. Jeho základní normu představoval zejména Vojenský zákoník (Militärgesetzbuch) a Válečné nařízení o trestním řízení (Kriegsstrafverordnung – KStVO). Wehrmacht osamostatnění SS a policie nebránil, dokonce ho přivítal, neboť justiční systém armády se již nemusel zabývat záležitostmi příslušníků SS a mohl se soustředit na vlastní problémy.¹⁷ Odpor nekladlo ani Říšské ministerstvo spravedlnosti, neboť nařízení o zavedení zvláštní soudní pravomoci bylo vydáno po dohodě s ministry spravedlnosti a financí. Přesto byl text komentáře k nařízení koncipován velmi opatrně. Smysl a cíl trestněprávního osamostatnění SS a policie byl oficiálně interpretován pouze jako krok vedoucí k posílení kázně a vytvoření nástroje k udržování ideologické pev-

13 WILHELM, Friedrich: *Die Polizei im NS-Staat. Die Geschichte ihrer Organisation im Überblick*. Schönigh-Verlag, Paderborn 1999, s. 126.

14 NA, f. ÚRP, sign. 114-9/40, Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939, s. 6.

15 K tomuto termínu KAŇÁK, Petr – VAJSKEBR, Jan: *Od Polizeiverstärkung k Verstärkte SS-Totenkopfstandarten*, s. 42–46.

16 Jednalo se o vrchní úseky SS Weichsel, Warthe, Nordost, Spree, Südost, West, Rhein a Südwest.

17 BIRN, Ruth Bettina: *Die Höheren SS- und Polizeiführer. Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten*. Droste Verlag, Düsseldorf 1986, s. 138–139.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

nosti. Jako argument proti námitkám vůči vytvoření autonomního trestního práva zde bylo pro jistotu uvedeno, že se jedná pouze o drobně upravené stávající vojenské zákonodárství.¹⁸ Toto tvrzení však neodpovídalo skutečným záměrům velení SS, jehož ambice šly mnohem dále. Právní stav z října 1939 byl brán jako pouhé provizorium, které mělo být v budoucnu vyřešeno schválením vlastního zákoníku.

Opatření navazující na nařízení ze 17. října 1939 byla ze strany SS připravena tak, aby bylo možné vlastní soudní systém vytvořit rychle a bez komplikací. Na základě detailního plánu měly osoby pověřené vybudováním soudních úřadů zajistit pro ně potřebné prostory a navázat kontakt s jednotkami a institucemi, které mu podléhaly.¹⁹ Ještě během listopadu 1939 vydal HA SS-Gericht řadu vyhlášek a oběžníků, které detailně komentovaly právní normy a procesní kroky pro výkon soudnictví SS a policie. Tyto úpravy mj. reagovaly na fakt, že trestní právo SS a policie odvozené od vojenské judikatury nebylo v určitých oblastech aplikovatelné.

Jednu z nich představoval např. výkon trestu na cti (Ehrenstrafen), který se odlišoval od postupu uplatňovaného vůči příslušníkům armády. Tresty na cti navazovaly na rozhodnutí o udělení trestu odnětí svobody v SS. Velení SS je považovalo za velmi významné a vycházely z jejich interních disciplinárních norem. Již 1. listopadu 1939 byl v 1. prováděcí vyhlášce k nařízení ze 17. října 1939 upraven postup pro jejich udělování. SS rozlišovaly různé formy, především vyloučení (Ausstossung) a propuštění (Entlassung). Policisté, pokud nebyli současně příslušníky SS, byli naproti tomu trestáni na cti podle občanského zákoníku.²⁰

Pojetí trestního práva SS a policie

Heinrich Himmler si nad výkonem trestního práva SS a policie cíleně vybudoval absolutní moc, která mu umožňovala naplňovat záměry při výchově jejich příslušníků.²¹ Ze soudního aparátu vytvořil prostředek k udržování vnitřní kázně, který zbavil nejvýznamnějších atributů justičního systému. To se týkalo zejména nezávislosti při posuzování trestných činů. Soudci SS a policie byli pouhým nástrojem politického vedení a očekávalo se od nich bezpodmínečné plnění centrálně vydávaných instrukcí. Himmlerovi také vyhovovalo, že se trestní právo SS a policie odvozovalo od jedno-

18 NA, f. ÚRP, sign. 114-9/40, Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939, s. 1.

19 Tamtéž, Arbeitsplan für die SS- und Polizeigerichte, 20. 11. 1939.

20 Tamtéž, 1. Verordnung zur Durchführung der Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939, s. 11–12. Vyloučení z SS bylo spojeno s trestem smrti nebo s udělením trestu odnětí svobody vykonávaném v káznici (Zuchthaus). Tento trest byl udělován také v případě, že příslušník SS závažně porušil zákony NSDAP nebo SS. Propuštění z SS souviselo s tresty odnětí svobody vykonávanými ve věznicích (Gefängnis). Tresty na cti v roce 1939 zahrnovaly u příslušníků SS-Verfügungstruppen také ztrátu práva na službu v ozbrojených silách (Wehrwürdigkeit), podobně jako tomu bylo u trestaných příslušníků armády.

21 Himmlerův mimořádný vliv na justiční systém SS podrobně dokládá WEGNER, Bernd: *Hitlers politischen Soldaten*, s. 324–325. K Himmlerově kontinuální snaze vychovávat příslušníky SS viz podrobně LONGERICH, Peter: *Heinrich Himmler. Biographie*. Siedler Verlag, München 2008, s. 327–365.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

dušené válečné formy vojenského trestního řádu. Neobsahovalo proto takové právní kroky jako odvolání nebo revizi rozsudku, ale mělo v sobě zakomponováno pouze schvalovací řízení. Systém centralizovaného předkládání rozsudků k posouzení a schválení měl sloužit k dodržování jednotného výkladu trestního práva. Říšskému vůdci to umožňovalo koncentrovat velkou část rozhodovacích pravomocí ve svých rukou.²² Himmler usměrňoval soudní praxi SS vydáváním příkazů pro soudce i žalobce. Často na průběh soudních procesů dohlížel osobně a v řadě případů se zasadil o změnu již vyneseneho rozsudku. Justiční úředníky SS, kteří svou funkci nevykonávali dle jeho představ, nechával propouštět nebo je kariéerně postihoval. Brojil přitom proti vzájemné solidaritě mezi odsouzenými důstojníky a přisedícími soudci, kteří byli vybíráni z řad jejich kolegů.²³

Významným aspektem pojetí trestního práva SS byl jeho výklad, který se neměl odvozovat od obecných právních zásad, nýbrž se řídit ideologickými potřebami.²⁴ Takový přístup k právnímu řádu sice zasáhl také trestní právo Wehrmachtu a německý civilní justiční systém,²⁵ nicméně v případě SS a policie se jednalo o svébytnou větev nacistického právního názoru. Žebříček hodnot, jež mělo právo SS chránit, vycházel z Himmlerových představ o ctnostech příslušníků SS a ukazoval na jeho způsob myšlení. Šlo o systém obrácený naruby, což se projevovalo zejména v otázce použití fyzického násilí ze strany příslušníků SS, kde Himmler prosazoval „politický“ náhled na věc. Významnou roli hrála otázka likvidace osob označených jako nepřátelské. Když v říjnu 1942 rozhodl, jak se má posuzovat zastílení osob židovského původu bez rozkazu, tvrdil, že potrestání pachatele musí být odvozeno od pohnutek, jež vedly k takovému činu. V případě „čistě politického motivu“ nemělo být usmrcení osob židovského původu trestáno. Pachatel mohl být postižen, pouze pokud bylo nutné udržet disciplínu. Naproti tomu měly být přísně posuzovány případy usmrcení osob z loupežných, sadistických nebo sexuálních pohnutek, jejichž pachatelé měli být soudně stíháni a obviněni z vraždy či zabití.²⁶

Hlavní bylo v Himmlerově pojetí trestního práva dodržování „základních zákonů SS“.²⁷ Důraz kladl především na postihování majetkových a mravnostních trestních činů. Uplatňování tvrdých trestů, někdy až záměrně brutálních, považoval za nutný nástroj k udržování kázně v řadách SS. Mimořádně přísný přístup požadoval u majetkových trestných činů, zejména u krádeží mezi vojáky. V červenci 1941 se dokonce vyslovil pro to, aby byl ve zvláště závažných případech vyneseno trest smrti.²⁸ V září 1942 se vyjádřil v tom smyslu, že by příslušníci SS neměli žít jen ve strachu z trestu,

22 THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 62.

23 LONGERICH, Peter: *Heinrich Himmler. Biographie*, s. 503–504.

24 THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 64.

25 MESSERSCHMIDT, Manfred: *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*. Schöningh-Verlag, Paderborn 2008, s. 85–93.

26 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657473, Beurteilung von Judenerchiessungen ohne Befehl und Befugnis, 26. 10. 1942.

27 Jako základní hodnoty byly v SS propagovány: věrnost, poslušnost, přátelství (Kameradschaft), smysl pro povinnost, čest a poctivost. WEGNER, Bernd: *Hitlers politischen Soldaten*, s. 41.

28 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Der Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, HA SS-Gericht, Achter Sammlerlass, Ib153/8 Tgb Nr. 236/41, 18. 7. 1941.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

ale že by jim základní pravidlo SS o nedotknutelnosti osobního vlastnictví mělo přejít do krve.²⁹ Přísně postihována měla být provinění v otázce manželství³⁰, veškeré projevy homosexuality³¹ a opilství³². Himmler se zabýval se vši vážností i okrajovými záležitostmi, jako byly nadávky a urážky mezi vojáky Waffen-SS a příslušníky policie.³³

Říšský vůdce SS neustále prosazoval přísnější trestání důstojnického sboru oproti poddůstojníkům a mužstvu, což odůvodňoval zvýšenou odpovědností vedoucích funkcionářů v SS i policii. Tato snaha o svébytný přístup k trestním otázkám znamenala, že v některých ohledech se praxe SS odlišovala od Wehrmachtu. Armádní justice se snažila od roku 1940 hodnotit po dobu trvání války část trestných činů jako delikty, na které se vztahovaly pouze disciplinární tresty. Himmler souhlasil s aplikací obdobných opatření v rámci SS a policie jen pro některé trestné činy poddůstojníků a mužstva. Navíc v případech porušení „základních zákonů SS“ kategoricky trval na soudním postihu a uplatnění trestů na cti. Jako důvod uvedl, že i ve válce je nutné dbát na výběrový charakter SS.³⁴ V prosinci 1941 znovu vyjádřil názor, že soudy SS a policie musí důstojníky SS a policie trestat přísněji než poddůstojníky a mužstvo.³⁵

- 29 V útvarech, kde se krádeže množily, nařídil Himmler v září 1942 v obzvláště závažných případech vykonat trest smrti před nastoupenou jednotkou. Současně se vyjádřil k posuzování a potírání krádeží v SS tak, že přes veškerou přísnost a drakonické tresty je nutné zohlednit věk pachatele, s tím, že u osob mladších 20 let je u lehčích případech krádeží nutné upustit od vyloučení z SS, pokud lze očekávat, že z pachatele může být vychován dobrý příslušník SS. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657945, Beurteilung und Bekämpfung von Diebstahlsfällen in der SS und Polizei.
- 30 V prosinci 1940 byl Himmler požádán o zmírnění postihů důstojníků SS za styky s ženami polské národnosti, tak aby byli trestáni jen ti, kdo udržují dlouhodobé vztahy. Himmler záležitost projednal s Hitlerem a poté návrh odmítl. Trval na tom, aby každý přestupek tohoto typu byl trestněprávně postižen. MOORS, Markus – PFEIFFER, Moritz (eds.): *Heinrich Himmlers Taschenkalender 1940. Kommentierte Edition*. Schöningh-Verlag, Paderborn 2013, s. 396.
- 31 Hitler tajným výnosem z 15. 12. 1941 rozhodl, že homosexualita v SS a policii bude trestána smrtí, v lehčích případech trestem odnětí svobody vykonávaným v káznici nebo věznici. Každý příslušník byl podle tohoto rozkazu povinen „nemravné jednání“ ohlásit, i kdyby se jednalo o nadřízeného. Rozkaz měl být předán příslušníkům SS a policie ústně a ti měli být zavázáni nezmiňovat se o něm mimo řady SS a policie. Při té příležitosti měli být poučeni o tom, že příslušníci SS a policie jsou předními bojovníky za vymýcení homosexuality v německém národě. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657977, Erlas des Führers zur Reinhaltung von SS und Polizei, 7. 3. 1942.
- 32 Tamtéž, č. snímku 2659050, Alkoholmissbrauch, 22. 1. 1942.
- 33 Himmler se v srpnu 1944 vyjádřil, že příslušníci SS a policie při nasazení na „východě a jihovýchodě“ přejímají „slovanský zvyk urážet matku jiné osoby“. Himmler to považoval za nepřipustné, neboť „germánskému člověku je matka posvátná“. Příslušníci SS a policie německé národnosti měli být za tento typ urážky postaveni před soud a nejhorší případy opakovaných urážek měly být trestány smrtí. Osoby neněmeckého původu v řadách SS a policie měly být vychovány k tomu, aby takovému nadávky neuzívaly, případně trestány disciplinárně. Tamtéž, č. snímku 2658666, Bestrafung von Angehörigen der SS und Polizei, die Mutter eines Kameraden, Vorgesetzten oder Untergebenen verfluchten, 20. 8. 1944.
- 34 Dne 10. 6. 1940 vydal Himmler výnos o trestání přečinů „lehčího druhu“ (leichterer Art) po dobu války cestou disciplinárního řízení. Reagoval tak na opatření Wehrmachtu, který tímto způsobem upravil znění KStVO. Opatření se týkalo pouze poddůstojníků a mužstva a platilo např. pro porušení dopravních předpisů, lehčí ublížení na zdraví, porušování domovní svobody nebo lehčí případy odírání poslušnosti. Tamtéž, č. snímku 2657667, Disziplinare Erledigung leichter Straftaten vor Meldung an den Gerichtsherrn, 10. 6. 1940.
- 35 Tamtéž, č. snímku 2658647, Bestrafung von SS-Führern und Polizeioffizieren, 13. 12. 1941.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

Když Wehrmacht v červenci 1943 povolil zmírnění postihů u důstojníků, Himmler jednoznačně odmítl vydat obdobné nařízení pro své podřízené.³⁶ Až krátce před koncem války, v březnu 1945, souhlasil s tím, že trestné činy lehčího rázu spáchané důstojníky bude možné řešit kázeňsky.³⁷

Trestní právo SS se mělo dle jeho názoru vyvíjet specificky a při jeho tvorbě se nemělo navazovat na soudobé německé právní prostředí. Právníci SS proto nesměli přispívat do odborných periodik a Himmler výslovně uvedl, že se mohou věnovat pouze praktické činnosti.³⁸ Na druhou stranu se ale nemělo stát izolovanou záležitostí mateřské organizace, nýbrž mělo v budoucnu získat všeobecnou platnost jako základ pro nacistické pojetí právního řádu.³⁹ Z těchto principů měl vycházet nový zákoník SS, který byl připravován od roku 1939, ale nebyl nikdy schválen. Obsahoval mj. myšlenku, že se soudci nemají opírat o kodifikované právo, ale mají rozhodovat na základě svého vojenského a politického myšlení. Podle říšského vůdce SS totiž měly být trestné činy hodnoceny nikoli na základě jednotně stanoveného právního řádu, ale ad hoc dle situace. Himmler vyžadoval, aby trestné činy byly posuzovány v souvislosti s dopadem na SS jako celek.⁴⁰ S dalšími poznámkami k uvedenému pojetí přišel náčelník HA SS-Gericht, SS-Gruppenführer Paul Scharfe, na shromáždění soudců SS v lednu 1941: *Soudce musí být vždy schopen učinit odpovídající rozhodnutí, aniž by jej v tom omezovala nevhodná ustanovení zákonů. O otázce potrestání a výši trestu musí rozhodovat motivy pachatele a jeho smýšlení v době spáchání trestného činu. Zavedení pranyře nebo případně fyzických trestů (orig. Prügelstrafe – pozn. autorů) pro pachatele, kteří jednají na základě nejnižších pohnutek, je nutné zvážit. Už dnes [...] je třeba jednat na základě těchto požadavků. Rozsudek soudce SS je přijatelný, pokud obsahuje jasný popis činu, [...] odpovídající stanovisko a podle nacionálně-socialistické ideologie a zdravého citění lidu stanovený druh a výši trestu, což se nemusí shodovat s překonanými právními normami.*⁴¹

Struktura soudnictví SS a policie a její vývoj v letech 1940–1945

Podle nařízení ze 17. října 1939 byla organizace soudů SS a policie vytvořena zcela nově a neměla žádného předchůdce. Postupně se rozrůstala v návaznosti na zvyšující se počet jednotek SS a policie a zvětšující se rozlohu území dobytého Německem.

36 V říjnu 1943 sice HA SS-Gericht vyslovil názor, že by se Himmler stejně jako v roce 1940 měl připojit k úpravě navržené Wehrmachtem, nicméně k tomu nedošlo kvůli jeho přísnějšímu nahlížení na důstojnický sbor. Tamtéž, č. snímku 2657665, Disziplinare Erledigung leichterer Straftaten vor Meldung an den Gerichtsherrn, 5. 10. 1943.

37 Tamtéž, č. snímku 2657663, Disziplinare Erledigung leichterer Straftaten vor Meldung an den Gerichtsherrn, 12. 3. 1945.

38 MOORS, Markus – PFEIFFER, Moritz (eds.): *Heinrich Himmlers Taschenkalender 1940. Kommentierte Edition*, s. 306.

39 THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 63.

40 WEGNER, Bernd: *Hitlers politische Soldaten*, s. 325–328.

41 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Bericht über die Arbeitstagung der dienstältesten SS-Richter der SS- und Polizeigerichte am 30. Januar in München, s. 2–3. Německé pasáže v textu přeložili autoři.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

První skupinu soudů SS a policie tvořila teritoriálně pevně vymezená síť navázaná na působiště tzv. vyšších velitelů SS a policie (Höhere SS- und Polizeiführer – HSSPF). Pro HSSPF představovala vlastní soudní pravomoc důležité posílení jejich pozice nejen v rámci organizace SS a policie, ale také navenek. Tyto soudy řešily záležitosti policejních a záložních jednotek a služeben dislokovaných na daném území⁴² a zpočátku si musely vybudovat a uhájit své postavení proti náčelníkům hlavních úřadů SS, kteří odmítali soudit své podřízené ze služeben na území daného HSSPF.⁴³

Druhou skupinu soudů SS a policie představovaly soudní tribunály polních útvarů (divizí, příp. brigád). Ačkoli v řadě případů bojové jednotky Waffen-SS podléhaly nadřízeným velitelským stupňům Wehrmachtu, neměl tento fakt na jejich výlučné podřízení soudní pravomocí SS a policie vliv. Armáda pouze získala dílčí pravomoc seznamovat se s některými rozsudky a komentovat je.⁴⁴ V praxi byla u frontových jednotek možnost, že by Wehrmacht získal nežádoucí přehled o zločinech příslušníků SS, obcházena tak, že delikventi byli před zahájením soudního líčení odesíláni do týlu k záložním útvarům. Teprve zde stanuli před soudem, jehož rozsudek byl plně kontrolován justičním systémem SS a policie.⁴⁵

V čele soudní struktury stál Heinrich Himmler, který z titulu funkce říšského vůdce SS a náčelníka německé policie rozhodoval obdobně jako náčelník Vrchního velitelství německé armády (Oberkommando der Wehrmacht – OKW) o jmenování osob se soudní pravomocí a o teritoriálním rozsahu jejich působnosti.⁴⁶ Za chod soudního systému byl zodpovědný HA SS-Gericht. V jeho čele stáli v letech 1939–1942 SS-Obergruppenführer Paul Scharfe a poté do konce války SS-Obergruppenführer Franz Breithaupt. Ani jeden z těchto mužů, o generaci starších než Himmler, neměl právnícké vzdělání. V roce 1931 shodně vstoupili do NSDAP a posléze byli zapojeni do postupně se rozvíjející soudní organizace SS. Scharfe, který se stal příslušníkem SS coby penzionovaný policejní důstojník, stál v čele soudu SS, a proto byl logicky v roce 1939 jmenován prvním náčelníkem HA SS-Gericht.⁴⁷ Himmler od počátku roku 1941 uvažoval o jeho náhradě, což Scharfe odmítal. Hodlal setrvat ve funkci nejen po dobu trvání války, ale i po jejím skončení. Himmlerovi nicméně předal seznam svých potenciálních nástupců.⁴⁸ Když v červenci 1942 náhle zemřel, Himmler jeho

42 BIRN, Ruth Bettina: *Die Höheren SS- und Polizeiführer*, s. 131.

43 Tamtéž, s. 145–149.

44 MESSERSCHMIDT, Manfred: *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, s. 78.

45 WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christoph – ANGRICK, Andrej (eds.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942*. Hans Christians Verlag, Hamburk 1999, s. 372 a 576.

46 NA, f. ÚRP, sign. 114-9/40, Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939, s. 7.

47 THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 61.

48 Scharfe se 24. 3. 1941 setkal s Himmlerem a vyjádřil se o svých nástupcích a představách o podobě výkonu trestu v rámci SS. V Himmlerovi zřejmě zanechal dojem, že chce své působení ve funkci náčelníka HA SS-Gericht ukončit. Diskuse na obě témata pokračovala v září 1941. Scharfe navrhl jako své případné nástupce několik osob (SS-Gruppenführera Hildebrandta, SS-Gruppenführera Berkelmanna, SS-Brigadeführera Greifelta, SS-Gruppenführera von Holzschihera, SS-Oberführera Steppa a SS-Oberführera Boeppleho) a jako podmínku pro nominaci stanovil absolvování vojenského

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

personální návrhy nerespektoval a do čela HA SS-Gericht jmenoval o měsíc později Franze Breithaupta, jenž byl v té době pověřen funkcí policejního prezidenta ve Vratislavi.⁴⁹ Breithaupt stál v čele soudnictví SS a policie až do své smrti 29. dubna 1945, kdy byl zavražděn svým řidičem.⁵⁰

Vedle funkce náčelníka HA SS-Gericht představoval velmi důležitou osobu také takzvaný soudce SS u říšského vůdce SS (SS-Richter beim Reichsführer SS). Tuto funkci vykonával SS-Sturmbannführer Horst Bender, který od července 1940 na Himmlerových pravidelných poradách přednášel o otázkách soudnictví. Zatímco Bender komentoval jednotlivé soudní případy a podával přehledy spáchaných trestných činů, Himmler sděloval své názory na trestněprávní otázky, rozhodoval o projednávaných kauzách a také často vydával zobecňující pokyny. Bender byl v této souvislosti spojnicí k HA SS-Gericht, jemuž předával Himmlerovy podněty k realizaci.⁵¹

Pro soudní soustavu SS fungoval HA SS-Gericht jako metodický orgán. Vydával závazné oběžníky (Sammelerlass) a od roku 1940 také pravidelnou řadu výnosů (Mitteilungen des Hauptamtes SS-Gericht), v nichž formuloval nové směry v judikatuře a procesních záležitostech. Tyto sbírky přinášely příklady modelových případů s názornými ukázkami posuzování trestných činů. Organizačně se HA SS-Gericht skládal ze tří úřadů (Amt). Úřad I byl zaměřen na tvorbu právních norem, právní vědu a vzdělávání a spravoval agendu projednávaných trestních případů. Úřad II se zabýval organizačními, správními a personálními agendami a rovněž problematikou stížností a ochrany cti. Zálžitosti udělování milosti, ale zároveň také oblast výkonu trestu řešil Úřad III. V roce 1942 byl zřízen ještě Úřad IV, zodpovědný za inspekční úkoly.

---

výcviku a pro SS obligátní vystoupení z církve. Sám chtěl zůstat na svém působišti nejen do konce války, ale i po jejím skončení, aby mohl zavést výkon trestu tak, jak jej Himmlerovi nastínil v březnu. Trest měl být vykonáván ve výchovném a trestním táboře, pro který mu Himmler velkoryse přislíbil velký pozemek „na východě“. WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christoph – ANGRICK, Andrej (eds.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942*, s. 138; ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-3-51 (T-175, č. svitku 123), č. snímku 2648724, SS-Führer, die als Chef des Hauptamtes SS-Gericht geeignet erscheinen, 14. 6. 1941.

49 P. Scharf zemřel 29. 7. 1942. Počínaje 15. 8. 1942 byl F. Breithaupt jmenován do čela HA SS-Gericht a zároveň povýšen do hodnosti SS-Gruppenführera a generálporučíka policie. Himmler při té příležitosti vydal směrnici č. 1 o tom, že v čele HA SS-Gericht nikdy nesmí stát právník. WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christoph – ANGRICK, Andrej (eds.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942*, s. 518. Srov. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657961, Grundsätzliche Richtlinie Nr. 1, 16. 8. 1942.

50 KLEE, Ernst: *Das Personenlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2003, s. 38.

51 H. Bender byl právník, který působil od roku 1937 jako důstojník v inspektorátu SS-Verfügungstruppen a posléze od roku 1939 u HA SS-Gericht. Od října 1939 do června 1940 sloužil jako soudce SS-Verfügungsddivision. Poté byl z HA SS-Gericht převeden do osobního štábu říšského vůdce SS (Reichsführer SS – RF-SS). V roce 1942 byl jmenován nejvyšším soudcem SS a policie v osobním štábu RF-SS. THEEL, Christopher: „Parzifal unter den Gangstern“?, s. 61; MOORS, Markus – PFEIFFER, Moritz (eds.): *Heinrich Himmlers Taschenkalender 1940*, s. 15 a 410; WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christoph – ANGRICK, Andrej (eds.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942*, s. 38.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

Vedle správních úkolů připadla HA SS-Gericht také funkce Nejvyššího soudu SS a policie (Oberstes SS- und Polizeigericht), který byl svým významem obdobný Říšskému válečnému soudu (Reichskriegsgericht). Předsedou Nejvyššího soudu SS a policie byl sám Himmler, který se ovšem v praxi nechal zastupovat náčelníkem HA SS-Gericht.⁵² Úkolem soudu byl postih trestných činů velezrady a špionáže a také činů, jichž se dopustili důstojníci SS a policie v generálských hodnostech. Nejvyšší soud SS a policie ovšem nebyl nadřizen ostatním soudům ve smyslu právní instance. V trestním právu SS a policie, stejně jako ve válečném právu, byl za každý projednávaný případ zodpovědný pouze ten soud, kterému kauza věcně příslušela. Pro řešení závažných případů, které vyžadovaly rozsáhlé a odborné důkazní řízení, byl v rámci HA SS-Gericht zřízen 16. května 1944 soud SS a policie ke zvláštnímu využití (SS- und Polizeigericht zur besonderen Verwendung).⁵³ Jeho úkolem bylo řešit zejména trestné činy politické povahy spáchané vysokými činiteli SS a policie nebo případy korupce a zpronevěry.⁵⁴

Na konci roku 1943 měl HA SS-Gericht 523 příslušníků SS, z toho 204 soudců (34 aktivních a 170 záložních), 114 soudních zapisovatelů (SS-Beurkundungsführer – 49 aktivních, 65 záložních) a další personál, zejména strážní jednotky trestních zařízení, administrativní síly a řidiče.⁵⁵ Celkově byl úřad personálně poddimenzován a také na nižších úrovních se soudní organizace trvale potýkala s nedostatkem vhodných osob. Přes nábor pomocných soudců ve vlastních řadách a opatření provedená ve vzdělávací soustavě se jej nepodařilo nikdy odstranit.⁵⁶ I Scharfeho nástupce Breithaupt Himmlera upozorňoval na to, že stále se rozrůstající aparát Waffen-SS stačí jemu svěřená instituce zabezpečovat jen s krajním vypětím sil.⁵⁷

52 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, 1. Verordnung zur Durchführung der Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei bei besonderem Einsatz, 17. 10. 1939, s. 21.

53 BUCHHEIM, Hans – BROZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1, s. 158–159.

54 Před soudem SS a policie ke zvláštnímu využití byl např. řešen poměrně známý případ defraudací velitele koncentračního tábora Buchenwald Otto Kocha a jeho ženy Ilse. ORTH, Karin: Die Kommandanten der nationalsozialistischen Konzentrationslager. In: HERBERT, Ulrich – ORTH, Karin – DIECKMANN, Christoph: *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2002, s. 761–763.

55 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657855, Zpráva HA SS-Gericht Himmlerovi, 14. 12. 1943.

56 Vedoucí HA SS-Gericht P. Scharfě hovořil v lednu 1941 na setkání soudců SS a policie o způsobu získávání soudců a zapisovatelů. Tyto odbornosti měly být vyučovány na důstojnických školách SS (Junkerschulen) v Bad Tölz a Braunschweigu. K jejich výuce měl HA SS-Gericht uvolnit vyučující v oboru trestního a disciplinárního práva používaného v rámci SS a policie. Po vykonání zkoušky soudních přísedících (Assesorexamen) měli být absolventi právnických kurzů posléze zařazeni k soudům SS a policie u polních jednotek. Roční předpokládaný přírůstek soudců činil pouhých cca 5 osob. NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Bericht über die Arbeitstagung der dienstältesten SS-Richter der SS- und Polizeigerichte am 30. Januar in München, s. 2.

57 O narůstající personální krizi, která ohrožovala fungování justičního systému SS, informoval Breithaupt Himmlera v listopadu 1943. Pozastavoval se nad povinnými odchody mladších a bojeschopných soudců a zapisovatelů na frontu a zároveň odmítl jejich nahrazování staršími záložními důstojníky, kteří již dle jeho názoru postrádali potřebnou dynamiku. Zároveň upozornil na fakt, že

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

Sídlem HA SS-Gericht byl Mnichov, nicméně ani jemu se nevyhnula preventivní evakuace nařízená kvůli ohrožení velkých německých měst nálety spojeneckého letectva. Od počátku července 1943 hledal HA SS-Gericht nové působišťe v Bavorsku nebo v sousedních župách.⁵⁸ Krátce se uvažovalo i o území Protektorátu Čechy a Morava, nicméně německý státní ministr K. H. Frank v této souvislosti prohlásil, že není schopen náhradní sídlo zajistit a že to nepovažuje z politických důvodů za vhodné.⁵⁹ Pokus o umístění nezávislého úřadu s celoříšskou působností na jeho teritoriu se mu podařilo odrazit a od počátku září 1943 byl HA SS-Gericht přesunut do obce Prien am Chiemsee, kde setrval do konce války.

Střední článek soudní soustavy měly představovat vrchní soudy SS a policie (SS- und Polizei-Obergericht). Podle plánů je mělo tvořit pět soudců, z nichž dva byly vrchními soudci SS (SS-Oberrichter). Mimo jiné měli rozhodovat o odvolání proti rozhodnutí soudu první instance. Zřízení vrchních soudů SS a policie předpokládal už výnos ze 17. října 1939. Autorům této studie se ovšem nepodařilo prokázat, že tento stupeň soudů vůbec vznikl. Himmler o jeho zřízení jednal ještě v roce 1941 s Říšským ministerstvem financí, ovšem pravděpodobně kvůli extenzivnímu rozvoji nejnižší úrovně soudů SS a policie, k němuž došlo v druhé polovině války, vrchní soudy nikdy nevznikly.

Roli základního článku plnily soudy vyšších velitelů SS a policie, které byly záhy přejmenovány na soudy SS (SS-Gericht), resp. soudy SS a policie (SS- und Polizei Gericht). V jejich čele stál tzv. Gerichtsherr – orgán se soudní pravomocí. Byl jím zpravidla místní vyšší velitel SS a policie nebo velitel příslušného útvaru SS. Tento důstojník byl garantem práce soudu a jeho rozhodnutí a nesl hlavní odpovědnost za posouzení případu, vynesení rozsudku a jeho vykonání.⁶⁰ Byl oprávněn navrhnout odklad výkonu trestu do konce války, odklad trestu a přeložení viníka do trestního tábora SS nebo nařídít vykonání trestu. K rozhodnutí měl dospět podle svého volného uvážení, přičemž se měl řídit ohledem na osobu pachatele, druh trestného činu a jeho okolností. Mezi jeho pravomoci naopak nepatřily disciplinární tresty, které mohl udělit pouze v případě kriminálního jednání, při kterém bylo upuštěno od podání obžaloby.⁶¹

HA SS-Gericht neměl stanovený tabulkový stav a byl obsazen pouze nejnútnejšími silami. Za stávající situace navrhl Breithaupt jako řešení radikální zjednodušení administrativních úkonů a samotného hlavního líčení, přičemž tato zjednodušení procesních úkonů označil za mezní krok a vyjádřil obavy z možného dopadu na disciplínu Waffen-SS. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657855, Zpráva HA SS-Gericht Himmlerovi, 14. 12. 1943.

58 Tamtéž, sign. 144-3-50 (T-175, č. svitku 122), č. snímku 2647320, Bericht über die Ausweichaktion im Gau München-Oberbayern, 21. 9. 1943.

59 Tamtéž, č. snímku 2647384, Erfahrungsbericht über die Aktion zur Beschaffung einer Ausweichdienststelle, 22. 8. 1943.

60 K definici pojmu viz http://www.peter-hug.ch/lexikon/11_0616?q=Gerichtsherr#I0734 (citováno k 5. 5. 2015).

61 NA, f. Úřad říšského protektora – státní tajemník (ÚŘP-ST), sign. 109-6/55, Befugnisse des Gerichtsherrn in Disziplinarsachen, Ausübung des Bestätigungs-, Aufhebungs- und Gnaderechts, 12. 5. 1941.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

Praktické řízení soudu obstarával služebně nejstarší soudce SS (der dienstälteste SS-Richter), na konci války přejmenovaný na náčelníka soudu (Chef des Gerichts). Touto funkcí byli pověřováni zpravidla právníci, kteří většinou v mladém věku vstoupili do řad SS. Na jejich bedrech ležela starost o řádný chod soudu i podstatná část případů. Další kauzy byly přidělovány k vyřízení soudcům SS (SS-Richter). Ti museli být příslušníky Waffen-SS a po vykonání soudcovské zkoušky byli jmenováni do svých úřadů Adolfem Hitlerem. V případě potřeby mohli být ve výkonu funkce zastoupeni záložními důstojníky, což se pro nedostatek vhodných kandidátů stalo v druhé polovině války běžnou praxí. Pro válečné podmínky ovšem platila možnost, že předsedou soudu, zvláště pak stanného soudu (Standgericht), mohli být jmenováni i důstojníci SS a policie bez soudní pravomoci.

Zvláštní kapitolu soudnictví SS a policie představovala v letech 1940–1942 omezující opatření pro soudní řízení proti příslušníkům bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, která prosadil R. Heydrich, aby udržel v tajnosti činnost svých podřízených. Soudům SS a policie byli přiděleni speciální vyšetřovací důstojníci (SD-Untersuchungsführer) bezpečnostní služby říšského vůdce SS (Sicherheitsdienst des RF-SS), kteří měli zajistit dohled bezpečnostních složek nad projednávanými případy.⁶²

Soud nejnižší instance zasedal ve složení jeden soudce (SS-Richter) a dva přísedící z řad důstojníků SS.⁶³ Roli justičních úředníků plnili důstojníci soudu SS (SS-Gerichtsoffiziere), kteří zastupovali obžalobu před soudem. Úkoly, jako např. výsledky obviněných osob a svědků a zajišťování důkazů, jim zadával ze své pravomoci Gerichtsherr.⁶⁴ Soudní důstojníci ovšem nepatřili do kmenového stavu soudní služby a pod HA SS-Gericht spadali pouze ve věci svého zařazení u jednotlivých soudů SS a policie.

Důležitou součástí soudního procesu byl posudek (Rechtsgutachten), kterým byly vynesené rozsudky schvalovány nebo upravovány. Právo potvrdit rozsudek náleželo v případě trestu smrti u důstojníků SS a policie přímo Hitlerovi, který obdobně rozhodoval o potvrzení všech rozsudků nad osobami v generálských hodnostech. Veškeré další rozsudky vynesené nad důstojníky SS a policie potvrzoval Himmler. U poddůstojníků a mužstva byl oprávněn vydávat posudky Gerichtsherr, ovšem tresty smrti a odnětí svobody v délce přesahující jeden rok si vyžadovaly schválení i ze strany HA SS-Gericht. V případě, že v rámci přezkoumání rozsudku vznikly pochybnosti, rozhodoval o jejich konečném znění opět osobně Himmler.⁶⁵

62 V přípravném řízení proti příslušníkům Sipo (Sicherheitspolizei) a SD spolupodepisoval Gerichtsherr svá rozhodnutí pouze s vyšetřovacím důstojníkem SD. Rovněž hlavní líčení u soudu nad příslušníkem SD se mohlo konat pouze po dohodě s ním, kdežto rozhodnutí o trestu podepisoval Gerichtsherr výhradně za souhlasu soudce SS. NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Der Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, HA SS-Gericht, Achter Sammelerlass, Ib153/8 Tgb Nr. 236/41, 18. 7. 1941, s. 4.

63 Tamtéž, 1. Verordnung zur Durchführung der Verordnung über eine Sondergerichtbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und die Angehörigen der Polizei im besonderen Einsatz, 17. 10. 1939, s. 14–15.

64 Tamtéž, Merkblatt für SS-Gerichtsoffiziere (nedatováno, patrně 20. 11. 1939).

65 NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/55, Befugnisse des Gerichtsherrn in Disziplinarsachen, Ausübung des Bestätigungs-, Aufhebungs- und Gnaderechts.

Proces povinného posuzování rozsudků ovšem soudní systém SS neúnosně zatěžoval. Himmlerova téměř obsesivní snaha kontrolovat činnost soudnictví SS a policie se ukázala jako kontraproduktivní. Soudní řízení se vzhledem k povinnosti zasílat akta do zázemí protahovala, což vyšším velitelům SS a policie ze vzdálenějších oblastí způsobovalo komplikace.⁶⁶ Stěžovali si i velitelé polních útvarů, kteří potřebovali, aby soudní řízení probíhala velmi rychle.⁶⁷ Obraceli se proto na Himmlera s žádostmi o delegování pravomocí potvrzovat rozsudky. Himmler, jenž v průběhu války kumuloval ve svých rukou řadu funkcí, a byl proto značně pracovně vytížený, se postupně části svých pravomocí vzdával. U některých druhů trestné činnosti byla povinnost zasílat rozsudky k posouzení zrušena, další pravomocí delegoval na jiné instance, např. na samotný HA SS-Gericht⁶⁸ nebo jmenovitě na jednotlivé velitele.⁶⁹ Již v červenci 1941 byly proto povinnosti zasílat rozsudky k posouzení zbaveny soudy SS a policie na okupovaných územích Polska a SSSR (im Osteinsatz) a rovněž se upustilo od zpracovávání posouzení v případech osvobozujících rozsudků.⁷⁰ K další úpravě došlo o Vánocích roku 1942, kdy bylo zastaveno postupování rozsudků na HA SS-Gericht v případě krádeže, zpronevěry, svévolného opuštění posádky, neplnění povinností stráže, urážky, ublížení na zdraví a porušování domovní svobody. Výjimku představovaly jen tresty smrti vynesené nad poddůstojníky a mužstvem v případě krádeže.⁷¹ V lednu 1943 Himmler delegoval na SS-Obersturmbannführera Benders právo rozhodnout o vykonání rozsudku v případech, kdy byla ponechána lhůta na přezkoumání.⁷² V srpnu 1944, poté co se stal velitelem záložního vojska (Ersatzheer),

66 Např. SS-Obergruppenführer Wilhelm Redies, vyšší velitel SS a policie u říšského komisaře pro obsazená norská území, se obrátil na Himmlera v únoru 1943 se stížností, že potvrzování rozsudků nad norskými dobrovolníky a legionáři je problematické. Namítal zejména, že soudní spisy putují k posouzení celé měsíce, což způsobuje problémy hlavně s vykonáním kratších trestů. V květnu 1943 proto Himmler pojal záměr předat Rediesovi právo potvrzovat rozsudky nad norskými příslušníky Waffen-SS. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 132), č. snímku 2658684-5, Bestätigungsrecht bei Strafurteilungen gegen norwegische Freiwillige, 22. 2. 1943.

67 Např. velitel divize „Nord“ SS-Obergruppenführer Matthias Kleinheisterkamp v prosinci 1943 požádal Himmlera o přidělení práva potvrzovat rozsudky, mj. s odkazem na to, že jako velitel jednotky na odlehleém bojišti potřebuje vládnout touto pravomocí kvůli odstrašujícím příkladům. Již v říjnu 1943 si totiž stěžoval, že nemohl nechat popravit dva dezertéry, ale musel si rozsudek nechat schválit u HA SS-Gericht. Tamtéž, (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2658655, Dopis z 28. 10. 1943; tamtéž, č. snímku 2658651, Bestätigungsvorbehalt des Reichsführers SS bei Todesurteilen des Gerichts der SS-Geb. Division „Nord“, 26. 11. 1943.

68 Např. v listopadu 1942 získal vedoucí HA SS-Gericht právo potvrzovat rozsudky vynesené nad Estonci, Lotyšii a Litevci, nicméně Himmler si ponechal potvrzení rozsudků v případě trestů smrti, trestů odnětí svobody na více než tři roky a v případě trestů udělených důstojníkům. Tamtéž, (T-175, č. svitku 132), č. snímku 2658677, Bestätigung von Urteilen gegen Esten, Letten und Litauer, 18. 11. 1942.

69 V prosinci 1942 povolil Himmler krátkodobě přenést na velitele několika polních útvarů právo potvrdit rozsudky soudu nad germánskými dobrovolníky a etnickými Němci. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-59 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657535, Bestätigungsrecht bei germanischen Freiwilligen, 17. 12. 1942.

70 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Der Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, HA SS-Gericht, Achter Sammelerlass, Ib153/8 Tgb Nr. 236/41, 18. 7. 1941.

71 NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-5/81, RF-SS, HA SS-Gericht, IVa160/1 Tgb. Nr. 262/42, Erstattung von Rechtgutachten, 24. 12. 1942.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

se vzdal práva rozhodovat o veškerých soudních případech s výjimkou potvrzení rozsudků smrti a udělování milosti u poddůstojníků a mužstva.⁷³

Ke zrušení rozsudku soudu SS a policie měli oprávnění opět jen Hitler a Himmler u stejných skupin osob, u kterých potvrzovali výrok soudu. Himmlera mohl v tomto případě zastoupit náčelník HA SS-Gericht. Obdobně bylo nastaveno i právo udělení milosti. Hitler mohl navíc omilostnit důstojníka SS a policie odsouzeného za zločin nebo za zneužití služební pravomoci. Himmler právem milosti disponoval v případech poddůstojníků a mužstva SS a policie odsouzených k trestu smrti a v případech důstojníků SS a policie odsouzených k trestům ve výměře delší než šest měsíců.⁷⁴ I zde Breithaupt navrhol Himmlerovi převedení části jeho pravomocí na HA SS-Gericht, aby bylo možné zvládnout rostoucí objem případů.⁷⁵

S justičním systémem SS a policie se rovněž pojila drastická opatření mající zabránit rozkladu jednotek a naopak přispět k udržení bojové morálky. Nacistický režim je zaváděl postupně od roku 1944, kdy se fronty začaly blížit přímo k předválečným hranicím Německa. Při řešení této otázky reagovala německá armáda, stejně jako SS a policie, na Hitlerovy rozkazy nabádající k neústupnému boji. V únoru 1945 byli vyšší velitelé SS a policie Himmlerem pověřeni spolupracovat s armádními bezpečnostními silami na zatýkání dezertérů a rabujících osob, které byli oprávněni na místě zastřelit. Ve stejném měsíci vydal Himmler i rozkaz o zřízení zvláštních stanných soudů k boji proti „známkám rozkladu“ (Auflösungscheinungen), které byly určeny k posuzování případů dezercí a sabotáží v řadách armády, Waffen-SS a policie. U stanných soudů působili v roli soudců důstojníci ozbrojených a policejních složek a funkcionáři NSDAP. V březnu 1945 vydal Himmler rozkaz, aby v každém domě, v němž bude vyvěšena bílá vlajka, byli zastřeleni všichni obyvatelé mužského pohlaví. Proti tomuto rozkazu Oberkommando der Wehrmacht nic nenamítalo a požádalo Himmlera o zajištění příslušných policejních opatření. Hitler nařídil 9. března 1945 zřízení tzv. létajícího stanného soudu (Fliegendes Standgericht), který měl být složen po jednom z důstojníků letectva, námořnictva a Waffen-SS. Soud byl příslušný pro řešení případů příslušníků všech částí Wehrmachtu a Waffen-SS bez rozdílu hodnosti. Jeho členové měli být vybráni z důstojníků, kteří byli ideologicky pevní a měli mimořádné zásluhy v bojích s nepřítelem.⁷⁶ Ještě 9. dubna 1945 vydal Hitler rozkaz

72 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657468, Aktenvermerk, 5. 1. 1943.

73 Tamtéž, č. snímku 2657469, Aktenvermerk, 3. 8. 1944.

74 NA, f. ÚRP-ST, sign. 109-6/55, Befugnisse des Gerichtsherrn in Disziplinarsachen, Ausübung des Bestätigungs-, Aufhebungs- und Gnadenrechts, 12. 5. 1941.

75 Objem udělených milostí narostl z průměrných 160 měsíčně za rok 1942 na 360 v roce 1943. Jednalo se hlavně o změny rozsudku u trestů káznice, dlouhodobých trestů ve věznicích atd. Breithaupt se proto dožadoval zjednodušení procesu vyřizování – chtěl výrazně omezit kategorie případů předkládaných Himmlerovi. Zbytek případů by řešil HA SS-Gericht a zároveň by bylo velitelům na nižších úrovních částečně předáno právo na udělení milosti a zmírnění rozsudku. Toto opatření mělo postihovat pouze úzce vymezený typ případů, přičemž mělo jít o tresty mimo důstojnický sbor, části trestů kratších než šest měsíců atd. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2658971, Zuständigkeit zur Ausübung des Gnadenrechts, 23. 2. 1943.

76 Tamtéž, sign. 144-4-56, (T-175, č. svitku 132), č. snímku 2649344, Oběžník z 12. 3. 1945.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

odstranit veškeré rozdíly mezi jurisdikcí SS a Wehrmachtu.⁷⁷ V samém závěru války tak byla soudnictví SS zajištěna značná pravomoc nad příslušníky armády i civilním obyvatelstvem. Tato opatření v praxi zaplatilo životem mnoho vojáků a civilistů, kteří odmítli vést boj až do konce „tisícileté říše“.⁷⁸

Výstavba teritoriální sítě soudů SS a policie v letech 1939–1945

Hlavnímu soudnímu úřadu SS podléhaly jednotlivé soudy zřizované v rámci územní organizace SS a soudy divizí SS. V době zahájení výstavby soudní struktury v prosinci 1939 bylo zřízeno šest soudů vyšších velitelů SS a policie (Gericht der Höheren SS- und Polizeiführer) se dvěma pobočkami. Ty zahrnovaly základní organizační celky

Číslo	Působnost soudu	Sídlo soudu	Pobočka
1.	Gericht der Hauptamtschefs der SS und der Höheren SS- und Polizeiführer Spree, Nord, Südost Berlin	Berlín	
2.	Gericht der Höheren SS- und Polizeiführer Süd, Main, Südwest, Alpenland, Donau	Mnichov	Vídeň
3.	Gericht der Höheren SS- und Polizeiführer West, Nordwest, Rhein, Fulda-Werra, Mitte	Düsseldorf	
4.	Gericht der Höheren SS- und Polizeiführer Nordost und bei den Reichsstatthaltern in Danzig-Westpreussen und in Polen	Gdaňsk	
5.	Gericht der Höheren SS- und Polizeiführer Elbe und beim Reichsprotektor in Böhmen u. Mähren	Drážďany	
5.	Gericht des Höheren SS- und Polizeiführers beim Generalgouverneur in Polen	Krakov	Varšava
7.	Gericht der SS-Verfügungsdivision		
8.	Gericht der SS-Totenkopfddivision		
9.	Gericht der SS-Polizeidivision		

SS, vrchní úseky SS (SS-Oberabschnitt – SS-OA), a to jak v samotném Německu, tak v přiřčeném Rakousku, v různých částech Polska a také v Protektorátu Čechy a Morava. Vedle nich byly zřízeny soudy pro tři nové divize SS, totiž SS-Verfügungsdivision (budoucí divize SS „Das Reich“), SS-Totenkopfddivision a SS-Polizeidivision. Rozsah první soudní struktury SS tak vypadal zpočátku následovně:⁷⁹

77 MESSERSCHMIDT, Manfred: *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, s. 402–410.

78 K problematice KERSHAW, Ian: *Konec. Německo 1944–1945*. Jota, Brno 2013.

79 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, seznam soudů adresovaný HSSPF v Praze, 15. 12. 1939.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

Číslo	Působnost soudu (vrchní úseky Allgemeine-SS)	Sídlo soudu	Pobočka
I.	SS-OA Süd, Main, Südwest, Alpenland, Donau	Mnichov	Vídeň
II.	SS-OA West, Nordwest, Rhein, Fulda-Werra, Mitte	Düsseldorf	
III.	SS-OA Spree, Nord, Südost	Berlín	
IV.	SS-OA Nordost, Weichsel, Warthe	Gdaňsk	
V.	SS-OA Elbe, beim Reichsprotektor in Böhmen u. Mähren	Drážďany	
VI.	Generalgouvernement	Krakov	Varšava

Počátkem roku 1940 dostaly tyto soudy definitivní označení „soudy SS a policie“ (SS- und Polizeigericht), které jim vydrželo až do konce války. Zároveň jim byla přidělena číselná řada s římskými číslicemi.⁸⁰ Na jejich dosavadním rozmístění se tím nic nezměnilo a na počátku roku 1940 vypadalo takto:⁸¹

Rozmach sítě soudů SS a policie pokračoval i nadále značným tempem. Již v únoru 1940 přibyl soud pluku Leibstandarte SS Adolf Hitler a lze doložit i existenci pobočky drážďanského soudu v Praze. Také další rozvoj soudní sítě SS souvisel s Protektorátem Čechy a Morava, neboť 25. dubna 1940 byly pobočky ve Vídni a v Praze přejmenovány na SS- u. Polizeigericht VII, Wien a SS- u. Polizeigericht VIII, Prag.⁸² Vedle nich rozkaz zřizoval rovněž IX. soud pro SS a policii v Oslu, čímž HA SS-Gericht promptně reagoval na okupaci Norska.⁸³ Rychlost výstavby soudu v Oslu zřetelně ukazuje na snahu velení SS o okamžité vytváření soudní sítě na nově dobytých územích. Tento trend potvrdily i následující události.

Do léta 1940 vznikaly nové soudy SS a policie v okupovaném Nizozemsku a na západě Německa: X. v Den Haag-Scheveningenu, XI. ve Stuttgartu a XII. v Hamburku.⁸⁴ Na území okupované Belgie a Francie však vzhledem k tomu, že zde byla nastolena vojenská okupační správa, prozatím žádný soud SS a policie nevznikl. Jednotky SS zde k okupačním účelům nasazeny nebyly a soudní pravomoc náležela Wehrmachtu. Na územích pod vojenskou správou se SS institucionálně uchytila až o necelé dva roky později.

Další rozšiřování sítě soudů SS a policie bylo připravováno v letech 1941–1942, kdy Himmler vyjednal s Říšským ministerstvem financí vybudování sítě skládající se z 25 soudů první instance, čtyř vrchních soudů a jednoho nejvyššího.⁸⁵ Vrchní soudy sice pravděpodobně nikdy nevznikly, ale síť soudů první instance se rychle rozšiřovala

80 Soudy divizí SS nenesly žádné číselné označení a byly pojmenovány podle mateřské jednotky.

81 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, RF-SS, HA-Gericht, SS-Rechtsamt: Geschäftsverteilungsplan für SS-Rechtsamt, 2. 1. 1940.

82 V. soud pro SS a policii dostal místo Protektorátu do své kompetence SS-OA Südost od III., tj. berlínského soudu.

83 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, RF-SS, HA-SS Gericht, SS-Rechtamt, Az.XXI (RA III), přejmenování poboček, 25. 4. 1940. Toto rozhodnutí upřesňoval další rozkaz z 3. 5. 1940. Tamtéž, RF-SS, HA-SS Gericht: Organisation d. SS- u. Polizei-Gerichtsbarkeit, 3. 5. 1940.

84 Tamtéž, RF-SS, HA-SS Gericht, SS-Rechtsamt, XXI (III) 1222/40: Anschriften d. neuerrichteten SS- u. Polizeigerichte, 19. 7. 1940.

85 WEGNER, Bernd: *Hitlers politischen Soldaten*, s. 328.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

a v roce 1943 byl již plánovaný stav překonán. V polovině prosince 1943 zahrnovalo soudnictví SS a policie, kromě HA SS-Gericht se čtyřmi úřady a správním aparátem, nejvyšší soud SS, pět sborových soudů, 20 divizních a brigádních soudů, 31 soudů v Německu a na okupovaných územích, včetně dalších osmi poboček.⁸⁶

Nové soudy SS a policie vznikly na polských a francouzských územích přiřčených k Německu. V župě Povartí (Wartheland) působil XIII. soud SS a policie v Poznani (Posen) a v metropoli okupovaného Lotrinska Metách (Metz) se usídlil XIV. soud.⁸⁷ Další tři soudy byly vytvořeny 29. července 1941, což bezprostředně souviselo s tažením proti Sovětskému svazu. Velení policejních složek v týlu východní fronty převzali pověřenci, resp. vyšší velitelé SS a policie u velitelů týlových oblastí jednotlivých skupin armád (HSSPF beim Befehlshaber des Rückwärtigen Heeresgebietes)⁸⁸ 101 (Rußland-Nord/Rusko-sever), 102 (Rußland-Mitte/Rusko-střed) a 103 (Rußland-Süd/Rusko-jih). Ti dostali k dispozici také vlastní soudy pro SS a policii. Po sovětské protiofenzivě u Moskvy však začalo být jasné, že pohyb fronty východním směrem bude mnohem komplikovanější, než německé velení předpokládalo. Počínaje 1. lednem 1942 proto byly soudy v týlových oblastech východní fronty začleňovány do stabilní soudní struktury SS pod čísly XVI. (Riga), XVII. (Minsk) a XVIII. (Kiew/Kyjev).⁸⁹ Ke stejnému datu byla navíc povýšena pobočka V. soudu SS a policie ve Vratislavi (Breslau) na samostatný XV. soud. V hlavním městě okupovaného Srbska Bělehradě byl zřízen XIX. soud, XX. soud pak působil v „Galatz“.⁹⁰ Rozšíření kompetencí složek SS a zřízení funkce vyššího velitele SS a policie pro oblast vojenského velitele „Frankreich“ na území okupované Francie v květnu 1942 se odrazilo 21. září 1942 i na ustavení XXI. soudu SS a policie v Paříži. Podstatně se ovšem rozrostla i síť soudů v Německu a Rakousku. K 1. listopadu 1942 vznikly hned tři nové soudy: XXII. (Kassel), XXIII. (Salzburg) a XXIV. (Stettin/Štětín). Přesně o měsíc později pak následoval XXV. (Nürnberg/Norimberk) a na Nový rok 1943 ještě XXVI. (Braunschweig) a XXVII. soud (Königsberg/Královec). Vedle toho byl XIV. soud SS a policie přeložen v listopadu 1942 z Met do Wiesbadenu.⁹¹

Další rozmach soudů SS a policie už bezprostředně souvisí s represivním působením složek SS v okupovaných, resp. satelitních zemích. Svědčí o tom i umístění nových institucí: XXVIII. soud v Chorvatsku (Agram/Záhřeb), XXIX. v Řecku (Athens/Athény), XXX. v Dánsku (Kopenhagen/Kodaň), XXXI. a XXXIV. v Itálii (Verona a Trie-

86 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657855, Zpráva HA SS-Gericht Himmlerovi, 14. 12. 1943.

87 Schéma Hauptamt SS-Gericht viz NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/55, RF-SS, HA SS-Gericht, II a/240 Tgb.450/41: Gliederung des HA SS-Gericht, 30. 5. 1941.

88 Názvy a přidělení těchto vyšších velitelů prošly v následujících letech značnými změnami. Uvedeno je počáteční znění.

89 NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/67, RF-SS, HA SS-Gericht, II/201 – Tgb.: 1147/41: Umwandlung und Umbenennung von Gerichten, 31. 12. 1941.

90 Zřejmě se jedná o město Galati (německy Galatz) v Rumunsku.

91 NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/67, RF-SS, HA SS-Gericht, Persl.Abtgl.-Tgb.: 1371/42: Gerichtorganisation, 25. 11. 1942; RF-SS, HA SS-Gericht, II/201 – Tgb.: 1235/42: Neuerrichtung von Gerichten, 29. 9. 1942; RF-SS, HA SS-Gericht, II/201 – Tgb.: 210/42 geh.: Neuaufstellung eines Gerichts, 21. 9. 1942 a RF-SS, HA SS-Gericht, II/201 – Tgb.: 1147/41: Umwandlung und Umbenennung von Gerichten, 31. 12. 1941.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

ste/Terst), XXXII. v Belgii (Brussel/Brusel) a XXXIII. v Maďarsku (Budapest/Buda-pešť). Tím se další rozvoj sítě soudů SS a policie vyčerpal. Nepříznivá vojenská situace donutila nacistické Německo k postupnému vyklizení většiny dobytých území, čemuž odpovídaly i změny v dislokaci soudů SS a policie. Například XVII. soud byl před ustupující frontou stažen z Minsku do Varšavy, XVIII. soud z Kyjeva do Lublinu a XXI. soud z Paříže do Freiburgu a další byly zrušeny úplně. Na sklonku války se tak soudní struktura SS podstatně zredukovala a jako taková pochopitelně nepřežila zhroucení nacistického Německa.

Rozšiřování jurisdikce soudů SS a policie

Když vznikalo na podzim 1939 samostatné soudnictví SS a policie, podléhaly mu jen určité složky obou organizací. Tento okruh postupně narůstal, protože vedení SS směřovalo k podřízení celé organizace SS i policie. Zahrnutí pouze vymezených součástí do jurisdikce SS s sebou přinášelo řadu komplikací. Vedle odlišného právního statusu příslušníků Allgemeine-SS totiž existovaly rozdíly i mezi příslušníky ozbrojených formací SS. Osoby sloužící u SS-Verfügungstruppe měly v trestněprávních záležitostech postavení obdobné příslušníkům Wehrmachtu, neboť jejich služba byla uznávána za splnění branné povinnosti. Tento postup nebyl možný u druhé hlavní ozbrojené formace – SS-Totenkopfverbände, jejíž status se blížil spíše postavení policistů, tj. úředníků.

S nejednoznačným právním zařazením se potýkala rovněž policie, kde podřízenost samostatnému trestnímu právu postihovala jen jednu z jejích částí – útvary ve zvláštním nasazení. Komplikovanou situaci ještě umocňovala rotace osob, a tudíž nebylo vždy zcela jasné, pod kterou jurisdikci vlastně policisté patří. Aby tento problém odstranil, rozšířil Himmler výnosem z 9. dubna 1940 tzv. zvláštní nasazení na teritoriálně neomezenou oblast a zahrnul všechny kasernované jednotky pořádkové policie, tedy především ochranné policie (Schutzpolizei) a motorizovaného četnictva (motorisierte Gendarmerie), včetně nadřízených velitelství pod soudní pravomoc SS a policie. Himmlerovo nařízení ovšem nedořešilo právní postavení policistů mimo stálé kasernované jednotky, tj. obecní policie (Schutzpolizei der Gemeinden) a četnictva (Gendarmerie), kteří sloužili zejména ve služebnách na území Německa v rámci tzv. samostatné služby (Einzeldienst – ED).⁹² Pod zvláštní nasazení byli totiž zařazení pouze policisté sloužící v ED mimo německé území a v Protektorátu Čechy a Morava.⁹³

V letech 1941–1942 proto vedení SS a policie věnovalo velkou péči sjednocení právního postavení podřízených složek. Již v lednu 1941 na setkání soudců SS označil vedoucí úřadu práva a jurisdikce v HA SS-Gericht SS-Sturmbannführer Brausse za jeden z největších úspěchů uplynulého roku stírání rozdílů mezi právním postave-

92 K vysvětlení těchto pojmů viz KAŇÁK, Petr – KRČMÁŘ, Dalibor – VAJSKEBR, Jan: *S jasným cílem a plnou silou*, s. 25–27.

93 Do praxe bylo zařazení policistů v samostatné službě nařízeno oznámením náčelníka Orpo z 14. 7. 1940. BUCHHEIM, Hans – BROSZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1, s. 154.

ním SS-TV, SS-VT a policistů.⁹⁴ Otázku postavení ozbrojených složek SS definitivně vyřešil Himmlerův rozkaz z 21. dubna 1941, kterým se rušilo předchozí rozdělení na SS-TV a SS-VT a došlo k jejich sjednocení pod hlavičkou Waffen-SS. Podobně byli v průběhu války postupně podchyceni i příslušníci Allgemeine-SS, pokud byli služebně přiděleni k SS nebo policii. K definitivnímu zařazení celé pořádkové policie pod zvláštní soudní pravomoc SS a policie došlo až 8. srpna 1942. Tento krok byl označen jako návrat ke staré vojenské tradici německých policejních sborů.⁹⁵ Vedle samotných policistů jí byli tímto aktem podřízeni také příslušníci pomocných složek pořádkové policie (Ordnungspolizei), zejména protipožární a protiletectvé policie (Feuerschutz-, Luftschutzpolizei) a Technické nouzové služby (Technische Nothilfe).⁹⁶

Další skupinu, která se ocitla pod jurisdikcí SS, představovaly některé nacistické organizace stojící mimo rámec SS a policie. Jedno z prvních rozhodnutí v tomto směru představovalo nařízení náčelníka Doplňovacího úřadu SS (SS-Ergänzungsamt) Gottloba Bergera z 6. prosince 1939, kterým podřídil trestnímu právu SS a policie příslušníky německé menšiny v Polsku sloužící v polovojenské organizaci Selbstschutz (Sebeobrana).⁹⁷ Himmlerův zvláštní rozkaz z 25. června 1941 začlenil do zvláštní soudní pravomoci SS a policie rovněž příslušníky SS zařazené ve služebnách Říšského komisaře pro upevňování německví (RKF).⁹⁸ Zejména v závěrečném období války byly k soudní pravomoci SS a police připojovány další bezpečnostní a pomocné organizace a také příslušníci masových nacistických organizací, pokud byli zapojeni do činnosti řízené SS. Jednalo se např. o členy Nacionálně-socialistického motoristického sboru (Nationalsozialistischer Kraftfahrerkorps – NSKK), kteří byli nasazeni na území SSSR a podřízeni služebnám HSSPF nebo RKF (říjen 1941), dále příslušníky štyrské domobrany (Wehrmannschaften des Steirischen Heimatbundes; duben 1944), městské a venkovské stráže (Stadt-, Landwacht; květen, resp. srpen 1944), německého Červeného kříže (Deutsches Rotes Kreuz) nasazené ve služebnách SS a policie (červenec 1944), železniční policie (Bahnschutzpolizei; říjen 1944) a úředníky tajné polní policie (Geheime Feldpolizei; leden 1945).⁹⁹

Od poloviny války se jurisdikce SS a policie začala postupně dotýkat i občanů cizích národností. Jednu ze skupin tvořili příslušníci bojových útvarů Waffen-SS, kteří se jako tzv. zahraniční dobrovolníci přihlásili ke službě v jejich řadách. Himmler si již v březnu 1941 vyhradil k osobnímu schválení rozhodnutí o vyloučení cizinců z Waffen-SS a nařídil, že soudní řízení vedené proti nim se nemají lišit od postupu vůči říšským Němcům.¹⁰⁰ Právní otázky trestání cizinců sloužících ve Waffen-SS byly v říjnu 1941 konzultovány s právníky vrchního velitelství pozemního vojska, kde za-

94 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Bericht über die Arbeitstagung der dienstältesten SS-Richter der SS- und Polizeigerichte am 30. Januar in München, s. 2.

95 NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/67, Mitteilungen des HA SS-Gericht, Bd. II, Heft 3.

96 Jejich příslušníci byli podřízeni soudní pravomoci SS a policie tehdy, pokud spáchali vojenské nebo obecné trestné činy v době služby, ve vztahu ke službě nebo v uniformě své složky. Tamtéž.

97 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Az.XI/RA III/13/39, 6. 12. 1939.

98 Tamtéž, Der Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, HA SS-Gericht, Achter Sammelerlass, Ib153/8 Tgb Nr. 236/41, 18. 7. 1941, s. 5.

99 Souhrnný výčet viz BUCHHEIM, Hans – BROSZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1, s. 154–157.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

hraniční dobrovolníci podléhali bez omezení vojenskému trestnímu právu.¹⁰¹ V případě cizinců rozhodl HA SS-Gericht o jejich převedení do své pravomoci s účinností od 15. ledna 1942.

Pod soudní pravomoc SS byl zařazen rovněž personál policejních složek v okupovaných zemích. Jako první se tato opatření dotkla pomocné policie složené z etnických Němců (tzv. Sonderdienst) i polské a ukrajinské policie v Generálním gouvernementu. Totéž nařízení platilo od 15. ledna 1942 i pro pomocné policejní složky na obsazeném území SSSR, které byly označovány jako Schutzmannschaften. V Nizozemsku byli příslušníci místní policie v případě činů proti okupační moci trestně stíhatelní podle jurisdikce SS a policie od 13. července 1942.¹⁰² Stejný osud potkal také protektorátní policejní sbory a vládní vojsko, odvelené od srpna 1944 do severní Itálie.¹⁰³

Himmler si vyhradil možnost trestněprávního postihu i proti civilním osobám, ať už se jednalo o německé občany nebo o cizince. Týkalo se to obecně aktérů útoků na příslušníky nebo zařízení SS a policie. Pravomoci vést řízení vůči civilním osobám získaly na okupovaných územích soudy SS a policie v Protektorátu Čechy a Morava (od 15. července 1942) a v Nizozemsku (od 23. ledna 1943).¹⁰⁴ Poslední kategorií osob, která se ocitla pod jurisdikcí SS, byli váleční zajatci. Zpočátku jí podléhali jen v případě, pokud se nacházeli v zařízeních SS a policie. Od 11. ledna 1945 však Himmler vztáhl svou pravomoc na veškeré válečné zajatce, neboť mu jako veliteli záložního vojska tato oblast bezprostředně podléhala.¹⁰⁵

Výkon trestu v podmínkách zvláštního zákonodárství SS a policie

Poté, co byl příslušník SS uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody, nastoupil k výkonu trestu. S ohledem na druh přečinu byl odsouzenému určen typ vězeňského zařízení.¹⁰⁶ Důležitou součástí rozsudku byl verdikt soudu, ve kterém byla

100 Při trestání cizinců ve Waffen-SS byly stejné postihy jako u říšských Němců, např. ztráta práva sloužit v ozbrojených silách, odnětí řádů a vyznamenání a další ztráty občanských práv. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2658983, Ausschluss aus der deutschen Wehrmacht bei Soldaten ausländischer Staatsangehörigkeit, 21. 8. 1944; WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christoph – ANGRICK, Andrej (eds.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942*, s. 125.

101 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2658980, Vermerk, 28. 10. 1941.

102 V listopadu 1943 HSSPF Nordwest oznámil soudci u RF-SS, že v Nizozemsku jsou jako přísedící u soudů SS a policie běžně využíváni příslušníci místní policie. *V praxi se plně osvědčili a často navrhuji přísnější postih*. Tamtéž, č. snímku 2658775, Angehörige der niederländischen Polizei als Beisitzer bei Hauptverhandlungen des SS- und Poliziegerichtes, 9. 11. 1943.

103 BUCHHEIM, Hans – BROZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1, s. 154.

104 V prvním případě by mohlo jít teoreticky o souvislost s atentátem na R. Heydricha, ale geneze vydání obou rozkazů není bohužel autorům blíže známa.

105 BUCHHEIM, Hans – BROZAT, Martin – JACOBSEN, Hans-Adolf – KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates*, sv. 1, s. 156–157.

106 V německém trestním řádu byla pro výkon trestu určena tato zařízení – káznice (Zuchthaus), věznice (Gefängnis), pevnostní vězení (Festung) a zostřená vazba/vězení (Arrest). BÜHRMANN-PETERS, Frank: *Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht*, s. 36.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

hodnocena možnost nápravy odsouzeného. Na jeho základě se rozhodovalo o tom, zda dojde k výkonu trestu, jeho odložení nebo k přemístění odsouzeného do trestního útvaru. Původně se měl v nejzávažnějších případech výkon trestu realizovat v zařízeních říšského ministerstva spravedlnosti (Reichsministerium der Justiz – RdJ), tj. v káznicích a věznicích, neboť odsouzený ztrácel zákonné právo na vojenskou službu. Praktické umístění příslušníka SS nebo policie do civilních káznic a věznic bylo ovšem vyloučeno téměř souběžně se zavedením samostatného trestního práva.

Výkon trestu pro příslušníky německých ozbrojených složek vypadal totiž v době války zcela jinak. Už 13. listopadu 1939 vydalo OKW nařízení, kterým Wehrmacht zastavil předávání osob odsouzených k výkonu trestu do káznic a věznic. Místo toho byl výkon trestu v těchto typech zařízení odkládán do konce války.¹⁰⁷ Justiční systém SS a policie reagoval obdobně. Tento postup potvrzovalo i nařízení z 11. června 1940 o výkonu trestu odnětí svobody za činy spáchané v průběhu války.¹⁰⁸ Vojáci odsouzení k trestům odnětí svobody v nejtěžších nápravných zařízeních ovšem nezůstali na svobodě, ale byli naopak zařazováni do nově zřízených trestních táborů (Strafgefängenenlager) říšského ministerstva spravedlnosti, kde je čekaly mnohem horší podmínky než v tradičních vězeňských zařízeních. Doba strávená v trestních táborech se navíc nezapočítávala do doby odnětí svobody. Vlastní výkon trestu měli totiž podle výše uvedených předpisů odsouzenec nastoupit až po skončení války.

Stejný postup se týkal i odsouzených příslušníků SS a policie, neboť pro ně platila ustanovení obdobná armádním předpisům. Navíc SS a policie neměly zpočátku vybudována žádná zařízení pro umístění odsouzených příslušníků, ti proto byli předáváni do trestních táborů říšského ministerstva spravedlnosti v okolí řeky Emže na hranicích s Nizozemskem.¹⁰⁹ Tento postup byl uplatňován zejména v letech 1939–1941, než organizace SS zřídila svoje vlastní trestní útvary.

Naproti tomu příslušníci SS odsouzení k trestu pevnostního vězení byli řadu let umisťováni do zařízení Wehrmachtu. K výkonu trestu byla nejprve určena pevnost v Ingolstadtu, od července 1941 ve falckém Germersheimu.¹¹⁰ Teprve od roku 1943 se trest pevnostního vězení vykonával v kasárnách SS v Mnichově. Jednalo se ovšem o zřídka udělovaný trest, k němuž byli zpravidla odsuzováni pouze důstojníci.¹¹¹ V rámci SS se tak zpočátku odbyvaly pouze nejmírnější tresty vězení, resp. zostřené vazby (Arresthaft), které byly zpravidla vykonávány u mateřských jednotek.¹¹²

107 MESSERSCHMIDT, Manfred: *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, s. 334.

108 *Reichsgesetzblatt Jg. 1940*, Teil I, Verordnung über die Vollstreckung von Freiheitsstrafen wegen einer während des Krieges begangenen Tat, s. 877.

109 BÜHRMANN-PETERS, Frank: *Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht*, s. 190.

110 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Der Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, HA SS-Gericht, Achter Sammelerslass, Ib153/8 Tgb Nr. 236/41, 18. 7. 1941, s. 10.

111 BÜHRMANN-PETERS, Frank: *Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht*, s. 37, pozn. 30.

112 Pobyť v posádkovém vězení se ovšem týkal jen těch, kdo nebyli vyloučeni z SS. Např. v oblasti berlínské posádkového velitelství nejprve vykonávali poddůstojníci a mužstvo jako trest pracovní službu u sanitního záložního oddílu SS v Oranienburgu. Nedostatek kapacit pro výkon trestu v roce 1942 vedl k rozhodnutí o zřízení posádkové věznice (Standortarrestanstalt). ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svítku 131), č. snímku 2657967, Behelfsvollzug von Arreststrafen gegen Unterführer ohne Porteepe und Männer bis zur Errichtung einer Standortarrestanstalt der SS und Polizei in Berlin, 2. 8. 1942.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

Absenci vlastních nápravných zařízení pro nejtěžší tresty považovalo vedení HA SS-Gericht za velký nedostatek. Postupně proto přijalo řadu opatření, kterými vyřešilo alespoň nakládání s osobami, jež se dopustily lehčích trestných činů. Zásadní řešení v podobně vlastních trestních jednotek a táborů začal HA SS-Gericht urychleně připravovat už koncem roku 1940. V lednu 1941 se Scharfe vyslovil pro vznik zařízení pro umístování nejtěžších případů, neboť dosavadní stav podle jeho názoru komplikoval SS situaci.¹¹³ Scharfemu vadil zejména možný kontakt kriminálních a politických vězňů s mladistvými příslušníky SS ve výkonu trestu v zařízeních Říšského ministerstva spravedlnosti. Odklon od civilního sektoru v oblasti vězeňství potvrdily nové zásady výkonu trestu u příslušníků SS, které stanovilo nařízení ze 7. března 1941.¹¹⁴ Tento předpis řešil otázku všech čtyř udělovaných druhů trestu.

Pro dvě nejtěžší kategorie byl v březnu 1941 v prostoru koncentračního tábora Dachau zřízen trestní tábor SS a policie (Straflager der SS und Polizei). Pro odsouzené, kteří byli určeni do káznic, zde vzniklo zvláštní oddělení Z (Abteilung Z)¹¹⁵. Jeho založení osobně prosadil Himmler, který při přezkoumávání rozsudků posuzoval možnost nápravy odsouzených. Většinu nedobrovolných obyvatel trestního tábora SS a policie ale tvořili odsouzení k dlouhodobým trestům ve věznicích nebo ti, kdo nedostali možnost osvědčit se ve zvláštních útvarech. Kapacita tábora v Dachau záhy přestala dostačovat. Na jaře 1942 byli odsouzení náležející do věznic přesunuti do nového tábora nedaleko Gdaňsku (Strafvollzugslager der SS und Polizei Danzig-Matzkau). Oba trestní tábory zůstaly v provozu až do konce války. V letech 1944–1945 byli odsouzení z řad SS a policie navíc internováni v nových zařízeních ve Förrenbachu a Mosbachu.¹¹⁶

Velkou skupinu internovaných příslušníků Waffen-SS tvořili ti, kdo byli odsouzeni k trestu odnětí svobody a vyloučení z SS, ovšem zároveň dostali díky dobrému posudku od soudu příležitost rehabilitovat se v boji. V takovém případě mohli být přijati zpět za členy SS. Funkci speciální nápravné jednotky SS nejprve plnil útvar označený jako *Verlorener Haufen* (doslova „ztracený houf“)¹¹⁷, který byl od listopadu 1939 až do svého dočasného zrušení v srpnu 1940 podřízen SS-Totenkopfdivision. Vytvořením zvláštní jednotky probačního charakteru Waffen-SS předstihly praxi Wehrmachtu, který takovými útvary na počátku války nedisponoval.¹¹⁸ Organizace SS se k projektu nápravných jednotek vrátila po necelém půlroce. Útvar *Verlorener*

113 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Bericht über die Arbeitstagung der dienstältesten SS-Richter der SS- und Polizeigerichte am 30. Januar in München, s. 12.

114 Tamtéž, Neue Grundsätze der Strafvollstreckung, 7. 3. 1941.

115 „Z“ zde označovalo Zuchthaus, tj. káznici.

116 BÜHRMANN-PETERS, Frank: *Ziviler Strafvollzug für die Wehrmacht*, s. 192.

117 Název byl přímo odvozen od trestních útvarů pro lancknechty v 16. století.

118 Rehabilitaci odsouzců z řad Wehrmachtu komplexně řešilo zejména 7. prováděcí nařízení ke KStVO z 18. 5. 1940, jež umožnilo úplný odklad trestu na základě jeho odčinění ve válečné službě. Odsouzený tím dostal šanci k nápravě. Doslova *...um den Verurteilten Gelegenheit zur Bewährung zu geben*. Německé ozbrojené síly řešily záležitost „osvědčování se v boji“ zpočátku ad hoc přidělováním odsouzených vojáků k různým jednotkám. Jednotka *Verlorener Haufen* se stala pro právníky Wehrmachtu inspirací k vytvoření obdobně koncipovaných trestních praporů řady 500 (Bewährungstruppe 500). MESSER-SCHMIDT, Manfred: *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, s. 340 a 366–369, srov. zejména pozn. 181.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

Haufen byl opětovně zřízen v únoru 1941, tentokrát u ženijního praporu divize SS „Reich“ v Drážďanech.

Přelom znamenalo zahájení útoku na Sovětský svaz. Mimořádně vysoké ztráty zapříčinily chronický nedostatek personálu. Vylučování odsouzců z řad SS, které bylo u nejpřísnějších trestů odnětí svobody v počátečním období války důsledně uplatňováno, nebo jejich dlouhodobý pobyt v nápravných zařízeních byly nyní považovány za mrhání cenným lidským materiálem. Na základě nařízení Hlavního velitelského úřadu SS (SS-Führungshauptamt – SS-FHA) bylo po dohodě s OKW od 31. října 1941 po dobu války zastaveno propouštění z organizace SS.¹¹⁹ Od října 1941 zůstávali vyloučení „esesáci“ zařazeni u trestního útvaru Waffen-SS bez nároku na nošení výsostného označení, tzv. Sigrunen. Současně byly pro osoby vyloučené z SS zřízeny k 1. listopadu 1941 namísto Verlorener Haufen dva speciální útvary: tzv. přezkušovací oddíl (Bewährungsabteilung) a pracovní oddíl (Arbeitsabteilung). Odsouzcenci k nim byli přidělováni podle charakteru svého činu a předpokládané možnosti nápravy. V pracovním oddílu sloužili ti, kterým byla dána možnost osvědčit se ve službě, dosáhnout převelení k přezkušovacímu oddílu a odtud na frontu. Při svědomitém plnění služby v bojových jednotkách nebylo vyloučeno znovupřijetí odsouzených do organizace SS. V opačném případě mohl být naopak provinilec předán do trestního či koncentračního tábora a v krajním případě i popraven.¹²⁰

Přezkušovací a pracovní oddíl tvořily základ nápravných útvarů Waffen-SS až do konce války. Přezkušovací oddíl byl přičleněn k náhradnímu praporu pluku SS „Deutschland“ v Praze a od poloviny následujícího roku byl podřízen strážnímu praporu SS „Prag“. Vzhledem k námitkám vyššího velitele SS a policie v Protektorátu Čechy a Morava K. H. Franka, který odmítal přítomnost trestní jednotky v Praze, byl oddíl v březnu 1943 přesunut do vojenského výcvikového prostoru SS na Benešovsku. Zde zůstal dislokován až do osvobození Československa. V benešovském polygonu se nakonec objevil i pracovní oddíl, který až do poloviny roku 1944 působil na okupovaném území Polska a Sovětského svazu. Z přezkušovacího oddílu byly doplňovány 500. výsadkový prapor SS (SS-Fallschirm-Jäger-Bataillon 500) a zvláštní oddíl ke speciálnímu použití „Friedenthal“ (Sonderkommando z. b. V.). Oba plnily roli speciálních jednotek mezi trestními útvary, jejichž příslušníci byli vybráni k tomu, aby se osvědčili v těžkých bojových operacích.¹²¹ Na Nový rok 1945 byl pracovní oddíl zrušen a jeho příslušníci skončili u 810. výsadkového praporu SS.¹²² Několik kontingentů

119 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Aufstellung einer Sondereinheit bei der SS-Div. „Reich“, I Org. Dr. Cu/Ob. Tgb. Nr. 519/41 geh., 19. 2. 1941.

120 Podrobněji viz VAJSKEBR, Jan: Nápravné útvary SS v Protektorátu Čechy a Morava. *Historie a vojenství*, 2009, roč. 58, č. 1, s. 63.

121 Himmler tyto jednotky cíleně budoval jako zvláštní elitní formace mezi trestními útvary. V červenci 1943 upozornil na to, že obě výsadkové jednotky mohou být doplňovány výhradně Němci a nebylo povoleno do nich zařadit ani dobrovolníky z germánských národů. V listopadu 1943 pak přikázal, aby vojáci, kteří dostali možnost nápravy v boji, byli přednostně zařazováni k výsadkovému praporu, *pokud to osobní předpoklady a zdravotní stav dovolují*. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2657645, Rozkaz ze 17. 7. 1943, tamtéž, č. snímku 2658625, Bewährung beim Banden-Jäger-Fallschirm-Batl., 2. 11. 1943.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

z nápravných zařízení a trestních útvarů posílilo na sklonku války také zvláštní pluk SS (SS-Sonderregiment), resp. útočnou brigádu SS (SS-Sturmbrigade) „Dirlewanger“, kterou tvořili převážně vězni koncentračních táborů spolu s příslušníky národů tehdejšího SSSR.¹²³ Kriminalita a trestní postih se přirozeně dotýkaly také příslušníků germánských, slovanských a jiných národů sloužících v řadách Waffen-SS. Otázka jejich potrestání přinášela jisté právní komplikace, protože značná část cizinců sloužících v jednotkách Waffen-SS nebyla členy SS.¹²⁴ Na podzim 1942 nakonec vznikly zvláštní „cizinecké“ čety u přerušovacího oddílu v protektorátu i u pracovního oddílu v Bobrujsku.¹²⁵ Od roku 1943 pak byly vytvářeny nepočetné trestní útvary pro cizince u příslušných divizí a brigád.¹²⁶

Kriminalita příslušníků SS a policie a její soudní postih

Dokumentace činnosti soudů SS a policie odráží řadu faktorů ve vývoji těchto složek, které se promítaly do trestné činnosti jejich příslušníků. Především se ukazuje, že se jak v řadách SS, tak policie vyskytovala kriminální činnost, a to včetně činů nejzávažnějšího druhu. Od října 1939 do konce roku 1940 bylo vyneseno přibližně 1800 rozsudků, z nichž 150 případů skončilo osvobozením obžalovaných. Celkem bylo sedm příslušníků SS a policie odsouzeno k trestu smrti, dalších 97 osob mělo určeno k výkonu trestu káznice (Zuchthaus), 1175 osob směřovalo do věznic (Gefängnis),

- 122 VAJSKEBR, Jan: *Nápravné útvary SS v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 62–70. Nynější text doplňuje některé skutečnosti, které nebyly v době vydání článku známy.
- 123 V září 1944 došlo k převlečení cca 1500 mužů z trestního tábora SS v Gdaňsku a v březnu 1945 bylo k brigádě přesunuto cca 400 mužů z přezkušovacího oddílu z Dublovic na Benešovsku. MICHAELIS, Rolf: *Die Waffen-SS. Mythos und Wirklichkeit. Dokumentation über die personelle Zusammensetzung und den Einsatz der Waffen-SS*. Michaelis Verlag, Berlin 2006, 301–302.
- 124 Breithaupt žádal v červnu 1942 Bendera o řešení otázky trestní jednotky pro „legionáře“ a germánské dobrovolníky, kteří nebyli členy SS. Jednalo se zejména o rozhodnutí, zda mají dosáhnout nápravy u své jednotky, nebo u zvláštního útvaru. Breithaupt také požadoval, aby v případech, kdy nelze uplatnit tresty na cti (vyloučení z SS atd.), bylo možné s odsouzenici zacházet tak, jako kdyby členy SS byli. Požadoval proto umístování cizinců do trestních útvarů, protože po opětovném zakázání k vlastního útvaru se stíral význam jejich potrestání. Na závěr poznamenal, že výkon trestu legionářů a germánských dobrovolníků lze realizovat v Matzkau nebo v Dachau. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2658997, Zuweisung von SS- und polizeigerichtlich verurteilten Legionsangehörigen und germanischen Freiwilligen der Waffen-SS zu einer Sondereinheit der Waffen-SS, 24. 6. 1942.
- 125 Himmler dal na základě Breithauptova podnětu v srpnu 1942 pokyn k vytvoření přezkušovací jednotky (Bewährungseinheit) pro legionáře a germánské dobrovolníky, kteří nebyli příslušníky SS. Jednotka měla vzniknout u 2. pěší brigády SS, ovšem SS-FHA ji nakonec zřídil jako četou u přezkušovacího a pracovního oddílu. Samotní potrestání cizinci se ovšem v řadě případů domáhali možnosti osvědčit se v boji na frontě. Až do června 1943 probíhala mezi SS-FHA a HA SS-Gericht diskuse, zda z uvedených důvodů přece jen nenaplnit původní Himmlerův rozkaz a nezříditi další přezkušovací oddíl u 2. pěší brigády SS, jejíž velitel tento návrh sám podporoval. V červnu 1943 byl po trvalém odporu SS-FHA návrh definitivně odložen ad acta. ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-60 (T-175, č. svitku 131), č. snímku 2659010, Aufstellung je eines Zuges bei der Bewährungs- und Arbeitsabteilung für Legionsangehörige und nich der SS angehörende germanische Freiwillige der Waffen-SS, 6. 1. 1943; tamtéž, č. snímku 2659009, Záznam z 22. 1. 1943, tamtéž, č. snímku 2659004, Záznam z 9. 6. 1943 a tamtéž, č. snímku 2659002, Záznam z 25. 6. 1943.
- 126 K této problematice viz VAJSKEBR, Jan: *Nápravné útvary SS v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 66–68.

Petr Kaňák – Jan Vajskebr

24 důstojníků čekal trest pevnostního vězení (Festung) a 256 osob skončilo v zostřené vazbě (Arrest). Za své činy muselo řady SS opustit 531 z výše uvedených příslušníků.¹²⁷

Vynesené rozsudky ukazují na širokou škálu trestných činů příslušníků SS a policie. Nejčastěji se objevují majetkové trestné činy, konkrétně 224 případů rabování, 167 kauz krádeže mezi vojáky a 101 jiných druhů krádeže. V případech porušení vojenské kázně soudy SS řešily 187 případů svévolného opuštění posádky a dalších 25 osob bylo odsouzeno za dezerci. U jiných kázeňských přestupků se jednalo ve 163 případech o neposlušnost, ve 38 o odpírání splnění rozkazu, ve 22 o týrání podřízených, v 10 o zneužití pravomoci a ve 12 o zanedbání dohledu s následkem újmy na životě. Mezi těžké případy patřily trestné činy s následkem smrti. V uvedeném období soudy posuzovaly jednu vraždu, 4 případy ubití osoby a 47 zabití z nedbalosti. Dále bylo řešeno 62 případů opilství a 45 případů nedbalého zacházení se zbraní. Obzvláště přísně byly posuzovány sexuální delikty příslušníků SS a policie, kteří se před soud dostali ve 24 případech za znásilnění, v 16 za „smilstvo s muži“, ve 13 za „smilstvo s dětmi“, v 7 za „prznění rasy“ a jednou za nelegální provedení interrupce.¹²⁸

V následujícím období došlo k výraznému početnímu nárůstu příslušníků Waffen-SS a policejních složek, což bylo spojeno s jejich stále větší personální různorodostí. Oba faktory vedly k dramatickému růstu počtu odsouzených. Ukázkou tohoto stavu je kriminální statistika SS a policie za 1. čtvrtletí roku 1943, kdy bylo odsouzeno celkem 2764 osob.¹²⁹ Soudy SS a policie odsoudily k trestu smrti 69 osob, dále 192 osob k výkonu trestu odnětí svobody v káznici, 1876 ve vězení, 4 v pevnostním vězení, 557 v zostřené vazbě a 66 k peněžitému trestu. Mimořádně výraznou skupinu tvořily majetkové trestné činy (42,5 %), zejména krádeže mezi vojáky, v menší míře šlo o zpronevěru a rabování. Následovaly kázeňské trestné činy (21,2 %) v podobě odpírání rozkazu a opuštění stráže a porušení kázně (16,9 %), kde se jednalo zejména o svévolné opuštění posádky a dezerce, rozklad bojové síly, falšování listin a neoprávněné nošení uniformy.¹³⁰ Trestné činy spáchalo celkem 1391 příslušníků SS a germánských dobrovolníků a legionářů, 658 policistů, 409 příslušníků pomocných jednotek a 306 dalších osob. V případě vojáků a důstojníků SS převažovaly zejména krádeže, svévolné opuštění posádky a dezerce, u policie se jednalo především o kázeňské delikty jako např. odepření poslušnosti, dále přečiny proti rase, národnosti a mravnosti. V této skupině byly nápadně více zastoupeny trestné činy ublížení na zdraví, rabování, osvobození zadržovaných a zločiny proti válečnému hospodářství. Zajímavá je i statistika poměru rozsudků vydávaných frontovými soudy, které odsoudily 450 vojáků a důstojníků SS oproti 941 osobám postaveným před teritoriální soudy. Breithaupt statistiku za 1. čtvrtletí roku 1943 vyhodnotil poměrně pozitivně. Oproti roku 1942 sice vzrostl absolutní počet trestných činů, což však vysvětloval nárůstem početního

127 Z tohoto množství bylo 163 vyloučeno (ausgestossen), 277 vyřazeno (ausgeschlossen) a 91 propuštěno (entlassen).

128 NA, f. ÚŘP, sign. 114-9/40, Bericht über die Arbeitstagung der dienstältesten SS-Richter der SS- und Polizeigerichte am 30. Januar in München, s. 4.

129 ABS, f. Alexandrijský archiv, sign. 144-4-56 (T-175, č. svitku 132), č. snímku 2676152, Auszug aus der Kriminalstatistik für das 1. Vierteljahr 1943, 19. 7. 1943.

130 Tamtéž, č. snímku 2676155, Kriminalstatistik für das 1. Vierteljahr 1943, 19. 7. 1943.

Trestní právo a soudnictví v rámci SS a německé policie

stavu SS a policie. Na základě toho Himmlerovi ohlásil, že ve skutečnosti kriminalita nevzrostla, přičemž u SS došlo dokonce k určitému poklesu, zatímco (paradoxně) u policie k mírnému nárůstu.

Jak se můžeme přesvědčit ze statistiky vykonaných rozsudků smrti od vypuknutí války, zvýšil se jejich počet z pouhých 7 v letech 1939–1940 na 401 za první polovinu roku 1944, tedy z jednoho případu za dva měsíce na 66 měsíčně! Jen za první pololetí téhož roku tak bylo popraveno více osob než za celý předešlý rok. Tento trend ukazuje na další nárůst nejvyšších trestů v závěrečném období války, pro které nám už statistiky chybějí. Z níže uvedeného přehledu vyplývá, že rostl podíl popravených příslušníků policie, pomocných sborů a zejména tzv. dalších osob na úkor SS, což pravděpodobně souvisí s rozsáhlým navýšením pravomocí soudů SS a policie ke konci války.

Počet vykonaných rozsudků smrti v rámci SS a policie v letech 1939–1944¹³¹

Rok	Počet vykonaných rozsudků smrti	SS	Policie	Pomocné sbory	Další osoby
1939/40	7	4	3	–	–
1941	24	17	7	–	–
1942	183	112	23	10	38
1943	386	110	37	138	101
1. pololetí 1944	401	133	68	50	150
Celkem	1001	376	138	198	289

Závěr

Zavedení vlastního soudnictví SS a policie bylo jedním z nejmarkantnějších znaků emancipace potlačovacího aparátu Velkoněmecké říše vůči státní správě, stranickým složkám a armádě. V průběhu druhé světové války se soudní struktura SS a policie rozšířila po celém území nacistického impéria, včetně většiny okupovaných území. S růstem Himmlerovy moci byla ve stále větší míře zařazována pod soudní pravomoc SS řada dalších organizací a na sklonku války jí podléhaly již miliony osob.

Soudnictví SS a policie se opíralo o ideologické základy organizace SS. Himmler ve svých směrnicích, které jeho podřízení dále rozpracovávali, cíleně negoval převzatou vojenskou legislativu a procesní postupy. Jeho soudy se neměly řídit zákony, ale měly plnit záměry velení SS. Maximálně zjednodušený procesní řád stejně jako možnost zasahovat do jednotlivých případů, čehož říšský vůdce SS hojně využíval, předznamenávaly budoucí zásadní odklon od standardního soudního systému. Soudnictví a trestní právo SS směřovaly k totální nacionálněsocialistické vizi v předstihu před civilními i vojenskými justičními orgány Velkoněmecké říše, které v průběhu války rovněž postupně zjednodušovaly a radikalizovaly svou činnost.

131 WILHELM, Friedrich: *Die Polizei im NS-Staat*, s. 129–130.